

בשבילי אבות

מבחר משניות מתוך פרקי אבות

לתלמידי חטיבת הביניים בבית הספר הממלכתי
על פי תכנית תרבות ישראל ומורשתו
המטה לתרבות ישראל, משרד החינוך

מהדורת ניסוי

מכון שלום הרטמן, תכנית בארי

מכון שלום הרטמן מכיר תודה לקרן אבי חי ולקרן ראסל ברי, שבזכות תרומתם מתקיימת התכנית להתחדשות ההוראה של מקצועות היהדות בבתי הספר העל-יסודיים הממלכתיים.

כתיבה: אירית חפץ, תמר ג'ינג'יחשווילי, שלומית יחיא-קינר ויאיר ליפשיץ
ניהול פרויקט, ריכוז צוות ועריכה והבאה לדפוס: יוחאי עדן
ייעוץ מדעי: ד"ר אריאל פיקאר
ייעוץ פדגוגי: אריאל אביב
עריכת לשון: שרה פרידלנד בן ארזה
עיצוב גרפי: אפרת שריה, סטודיו רמי ג'קי

© כל הזכויות על היצירות הספרותיות והאמנותיות שמורות למחברים, לאקו"ם ולהוצאות הספרים.

© מהדורת ניסוי. כל הזכויות שמורות למכון שלום הרטמן, ירושלים תשע"א 2011.

מסכת אבות היא אחת ממסכתות המשנה, אולם שונה היא ומיוחדת מכולן. בשונה ממסכתות אחרות, אין היא עוסקת בהלכה, חוקים ומצוות; כולה מוקדשת לענייני דרך ארץ, דברי מוסר, עצות להתנהגות טובה והוראת דרך לחיים טובים יותר.

המשנה הפותחת את מסכת אבות, מתארת את השתלשלות המסורת: "מִשֶּׁה קִבֵּל תּוֹרָה מִסִּינַי וּמִסֶּרָה לְיִהוֹשֻׁעַ, וְיִהוֹשֻׁעַ לְזִקְנֵי, וְזִקְנֵי לְנָבִיאִים, וְנָבִיאִים מִסְרוּהָ לְאַנְשֵׁי כְנֶסֶת הַגְּדוּלָּה. הֵם אָמְרוּ: שְׁלֹשָׁה דְבָרִים...:" כך מבקשת המסכת לקשור את החכמה הצפונה בה, לתורה שניתנה מסיני. התורה היא בעיקר מערכת של חוק ומשפט. ההלכה היהודית מציבה בפני האדם והחברה מצוות ואיסורים, אשר מטרתם תיקון הגוף ותיקון הנפש, כפי שניסח זאת הרמב"ם בספרו 'מורה נבוכים'. כדי ליצור חברה מתוקנת וצודקת, שאין בה עוול, יש צורך בחוקים מחייבים. מצוות לא-תעשה מסייעות לאדם להיגאל משקיעתו בחומרנות, אך בכך אין די. על גבי המצוות והאיסורים העמידה המסורת היהודית רובד נוסף, שהוא כולו 'לפנים משורת הדין', והוא מכוון להעלות את האדם לדרגות גבוהות אף יותר ביחסו עם חבריו, עם מוריו, עם תלמידיו ובינו לבין עצמו. הרובד הזה הוא בגדר רשות; אין הוא חלק מן הדרישות הבסיסיות של הקיום היהודי, אך חשיבותו רבה, ותרומתו גדולה. ששת סדרי המשנה מרבים לעסוק בחוקים ובמצוות, באיסורים ובהלכות. הם קובעים את סדרי החברה ואורחות החיים של הפרט ושל הקהילה, באשר למצוות התלויות בארץ, ביחס לחגים ולמועדים, לנישואין ולגירושין, ליחסי שכנים ונזיקין, לקרבנות ולהלכות טומאה וטהרה. מסכת אבות אינה עוסקת בנושאים אלו. היא מציעה לנו לעלות לדרגות מוסריות גבוהות יותר. מסכת אבות מציגה בפנינו את עצותיהם הנבונות של חכמי ישראל.

פעמים רבות מובאים דבריהם של החכמים במסכת אבות כאמירתם האישית: "הוא היה אומר". התורה עוברת במסורת, אך חכמיו של כל דור מוסיפים את דבריהם שלהם אל המטען שימשיך להישלח אל הדורות הבאים. החיבור בין המסורת העתיקה לבין החכמה האנושית של חכמי הדורות, על ניסיון החיים שצברו, ועל אישיותם המיוחדת, בא לביטוי בסגנונה של מסכת אבות, שמשניות רבות בתוכה מנוסחות כעצות אישיות של חכם זה או אחר.

מסכת אבות מאופיינת גם בסגנון המכיל מימרות קצרות ולעיתים חידתיות ופתגמים רבים. חלקם מוכרים לכם, מפני שהפכו לביטויים שימושיים בשפה העברית, ואילו אחרים אינם מובנים ללא לימוד וגיעה. ספר זה נועד לסייע ללומדים את מסכת אבות, להבין את הכתוב בה ולהשתתף באופן פעיל בדיון בשאלות החשובות העולות ממנה. נשאל את עצמנו מהן המידות הטובות שאותן ראוי שנסגל לעצמנו? כיצד נוכל להפוך את החברה שבה אנו חיים, לחברה טובה יותר? מהי הדרך הטובה ללמידה ולהשכלה? ועוד.

דורות רבים של פרשנים, חכמים ויוצרים עסקו במסכת אבות והוסיפו לה את מבטם האישי. בספר זה אנו מצטרפים אליהם ומבקשים להוסיף עוד נדבכים לפירושים שנוצרו בדורות הקודמים. לצד הטקסט המקורי של כל אחת מן המשניות תמצאו מקורות נוספים – ישנים וחדשים – המשוחחים עם הנאמר במשנה. לעתים הם מסכימים ומרחיבים את הנאמר בה, ולפעמים חולקים ומתווכחים עמה. בנוסף לכך, אנו מזמינים אתכם להביע את עמדתכם, להוסיף או לחלוק על האמרות והפתגמים שבמשנה, ובכך – להוות חוליה נוספת בשרשרת המסירה של התורה, שתחילתה במשה רבנו, שרשרת הנמשכת עד ימינו אלה. אנו מקווים ומאמינים שלימוד מסכת אבות יאפשר לכם לעלות במדרגות המידות האישיות והחברתיות, ולתקן את החברה בה אנו חיים בחסד ובחכמה, ברחמים ובאהבה.

פרק א

(א) מושה קבל תורה מסיני, ומסרה ליהושע, ויהושע לזקנים, וזקנים לנביאים, ונביאים מסרוה לאנשי כנסת הגדולה. הם אמרו שלשה דברים, הו מתונים בדין, והעמידו תלמידים הרבה, ועשו סג לתורה

(ב) שמעון הצדיק היה משירי כנסת הגדולה. הוא היה אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על התורה ועל העבודה ועל גמילות חסדים:

(ג) אנטיגנוס איש סוכו קבל משמעון הצדיק. הוא היה אומר, אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס, אלא הו כעבדים המשמשין את הרב שלא על מנת לקבל פרס, ויהי מורא שמים עליכם:

(ד) יוסי בן יועזר איש צרדה יוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו מהם. יוסי בן יועזר איש צרדה אומר, יהי ביתך בית ועד לחכמים, והו מתאבק בעפר גליתם, והו שותה בצמא את דבריהם:

(ה) יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר, יהי ביתך פתוח לרוחה, והיו עניים בני ביתך, ואל תרבה שיחה עם האשה. באשתו אמרו, קל וחמור באשת חברו. מפאן אמרו חכמים, כל זמן שאדם מרבה שיחה עם האשה, גורם רעה לעצמו, ובטל מדברי תורה, וסופו יורש גיהנם:

(ו) יהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי קבלו מהם. יהושע בן פרחיה אומר, עשה לך רב, וקנה לך חבר, והו דן את כל האדם לבף זכות:

(ז) נתאי הארכלי אומר, הרחק משכנ רע, ואל תתחבר לרשע, ואל תתיאש מן הפרענות:

(ח) יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח קבלו מהם. יהודה בן טבאי אומר, אל תעש עצמך פעורכי הדין. וכשיהו בעלי דינין עומדים לפניך, יהו בעיניך פרשעים. וכשנפטרים מלפניך, יהו בעיניך

מזכאין, כשקבלו עליהם את הדין:

(ט) שמעון בן שטח אומר, הו מרבה לחקור את העדים, והו זהיר בדבריך, שמא מתוכם ילמדו לשקר:

(י) שמעיה ואבטליון קבלו מהם. שמעיה אומר, אהוב את המלאכה, ושנא את הרבנות, ואל תתודע לרשות:

(יא) אבטליון אומר, חכמים, הזהרו בדבריכם, שמא תחובו חובת גלות ותגלו למקום מים הרעים, וישתו התלמידים הבאים אחרים וימותו, ונמצא שם שמים מתחלל:

(יב) הלל ושמאי קבלו מהם. הלל אומר, הו מתלמידיו של אהרן, אוהב שלום ורודף שלום, אוהב את הבריות ומקרבן לתורה:

(יג) הוא היה אומר, נגד שמאי, אבד שמה. ודלא מוסיף, יסוף. ודלא יליף, קטלא חיב. ודאשתמיש בתנא, חלף:

(יד) הוא היה אומר, אם אין אני לי, מי לי. וכשאני לעצמי, מיה אני. ואם לא עכשיו, אימתי:

(טו) שמאי אומר, עשה תורתך קבע. אמור מעט ועשה הרבה, והו מקבל את כל האדם בסבר פנים יפות:

(טז) רבן גמליאל היה אומר, עשה לך רב, והסתלק מן הספק, ואל תרבה לעשר אמדות:

(יז) שמעון בנו אומר, כל ימי גדלתי בין החכמים, ולא מצאתי לגוף טוב אלא שתיקה. ולא המודרש הוא העקר, אלא המעשה. וכל המרבה דברים, מביא חטא

(יח) רבן שמעון בן גמליאל אומר, על שלשה דברים העולם עומד, על הדין ועל האמת ועל השלום, שנאמר (זכריה ח) אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם:

על התמונה....

החשנה הפותחת את מסכת אבות מתארת את תהליך המסירה של התורה שבעל פה ממתן תורה עד תחילת תקופתם של חז"ל, המתחילה באנשי כנסת גדולה. החשנה מציינת שלושה דברים שאמרו אנשי כנסת הגדולה. דברים אלו באים להנחות את פעולותיהם כשופטים, מורים ואנשי הלכה. מהי התורה שנמסרה מדור לדור? האם עברה התורה שינויים תוך כדי תהליך המסירה? ומה מקומם של אנשי כנסת הגדולה בתהליך זה? בלימוד החשנה נעמוד על שאלות אלו ואחרות.

ביאור

החשנה

1. חֲשֵׁה קִבֵּל תּוֹרָה מְסִינֵי משה רבנו קיבל מאת ה' בהר סיני את התורה שבכתב ואתה גם את התורה שבעל פה. **2. וּמְסָרָה** העביר אותה. **לִיהוֹשֻׁעַ** שלפי המסופר בתנ"ך, הנהיג את העם לאחר מות משה. **3. לְזֻקְנִים** שהמשיכו להנהיג את העם לאחר מות יהושע. **4. לְנְבִיאִים** המוזכרים במקרא. **6. הֵם** אנשי כנסת הגדולה. **7. הוּוּ** מתוּנִים בְּדִין נהגו ביישוב הדעת. **8. וְהַעֲמִידוּ** תלמידים הרבה הרבו את מספר התלמידים. **9. וַעֲשׂוּ סִיג לַתּוֹרָה** הקימו 'גדר' לתורה.

1. חֲשֵׁה קִבֵּל תּוֹרָה מְסִינֵי

2. וּמְסָרָה לִיהוֹשֻׁעַ,

3. וִיהוֹשֻׁעַ לְזֻקְנִים;

4. וְזֻקְנִים לְנְבִיאִים,

5. וְנְבִיאִים מְסָרָה לְאֲנָשֵׁי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה.

6. הֵם אָמְרוּ שְׁלֹשָׁה דְבָרִים:

7. הוּוּ מְתוּנִים בְּדִין,

8. וְהַעֲמִידוּ תַלְמִידִים הַרְבֵּה,

9. וַעֲשׂוּ סִיג לַתּוֹרָה.

תורה שבכתב ותורה שבעל-פה על פי המסורת שמקורה במשנתנו, ניתנה למשה מסיני 'התורה שבכתב', שהיא חמשת החומשים בראשית, שמות, ויקרא, במדבר ודברים, וכן 'התורה שבעל-פה', שהיא מערכת של הלכות, פירושים ושיטות לימוד ששימשו את חז"ל ביחסם לתורה שבכתב. התורה שבעל פה כוללת הלכות שהועברו מדור לדור וכן הלכות שהתחדשו ברבות הדורות והותאמו למציאות המשתנה.

אנשי כנסת גדולה שמו של המוסד העליון בתחילת ימי הבית השני, אשר היה ממונה על הסדרת מנהגים וקביעת תקנות בענייני דת. לפי אחת המסורות, מנתה הכנסת הגדולה 120 חברים. שמותיהם של חכמים אלו אינם ידועים, אולם ידועה זהותו של אחד מאחורני אנשיהם: שמעון הצדיק.

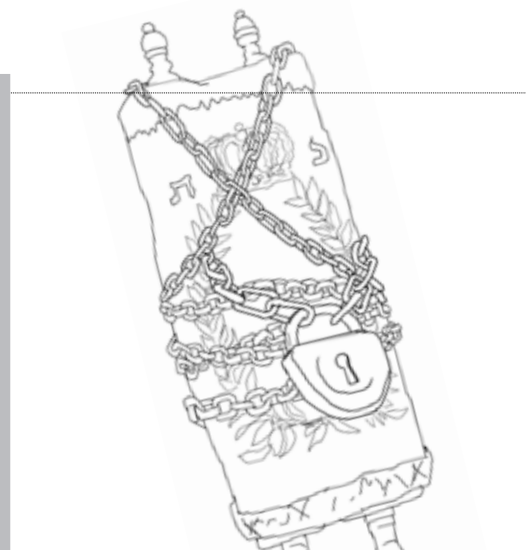
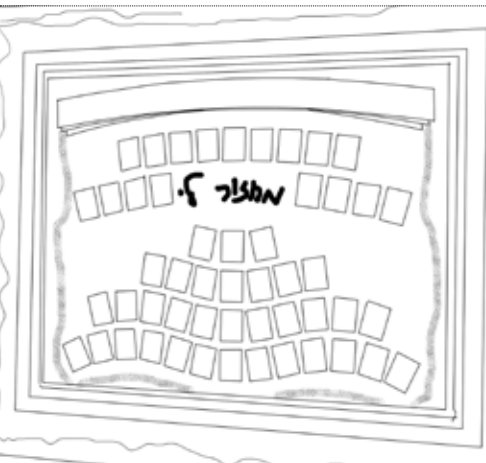
1. מה קיבל משה מסיני, ומה מסר הלאה?
2. האם, לדעתכם, נוספו או נשמטו דברים במהלך דורות רבים של מסירה? הסבירו.
3. המשנה מייחסת ל'אנשי כנסת הגדולה' שלושה דברים. הסבירו אותם בלשונכם, ותנו דוגמא מן המציאות של ימינו לכל אחד מהדברים. בתשובתכם היעזרו בטבלה הבאה:

הביטוי	הסבר הביטוי בלשונכם	דוגמא מימינו
הוא מתגנבים בדין		
העמידו תלמידים הרבה		
עשו סג לתורה		

1. מבין הפעולות והתקנות הרבות של אנשי כנסת הגדולה מציינת המשנה דווקא שלושה דברים אלו. נסערו מדוע נבחרו דווקא שלושתם.
2. האם לדעתכם, אנשי כנסת הגדולה קיבלו דברים אלו מקודמיהם, או חידשו אותם בעצמם? הסבירו.

לפניכם שישה איורים. התאימו בין האיורים לביטויים מן המשנה, והסבירו את הקשר בין הסיטואציה שבאיור לביטוי הנבחר.

- הוא מתגנבים בדין
- העמידו תלמידים הרבה
- עשו סג לתורה

לצד השביל

כנסת הגדולה וכנסת מדינת ישראל

בימים הראשונים להקמתה של מדינת ישראל התלבטו מנהיגי המדינה הצעירה לגבי קביעת שמו של בית הנבחרים במדינת ישראל. בסופו של דבר התקבלה הצעתו של ד"ר זרח ורהפטיג, שלפיה תיקרא האסיפה המכוננת בשם 'כנסת'. כך נימק ורהפטיג את הצעתו:

נראתה לי הזיקה [בין אסיפת הנבחרים] לתפקידיה ושמה של הכנסת הגדולה [...] אני מחפש בכל דרכינו ובכל חידוש חיינו המדיניים קשר עם המסורת שלנו, כי אנו מחדשים ומחיים מדינה עתיקת ימים. הפרלמנט הראשון אחרי שיבת ציון הראשונה היתה הכנסת הגדולה, מספר חברי הכנסת הגדולה היה 120.

זרח ורהפטיג, חוקה לישראל דת ומדינה, מסילות, ירושלים תשמ"ח, עמ' 94-95

שאלות

1. כיצד נימק זרח ורהפטיג את הצעתו לקרוא לבית הנבחרים העברי בשם כנסת? האם הצעתו נראית לכם? הסבירו.
2. מה בהצעתו ממשיך את המסורת, ומהו החידוש שבה?

זרח ורהפטיג (1906-2002) ✎ פוליטיקאי ומשפטן ישראלי, מראשי הפועל המזרחי והמפד"ל. ורהפטיג היה בין מנסחי החוקה של מועצת המדינה הזמנית, שבה היה חבר, ובין החותמים על מגילת העצמאות. בשנת תשמ"ג (1983) זכה בפרס ישראל על תרומה מיוחדת לחברה ולמדינה בקידום המשפט העברי.

לאור השביל

הבן האהוב

לפי המסורת משה קיבל בסיני את התורה שבעל פה יחד עם התורה שבכתב. אמונה זו מעוררת שאלות רבות ומגוונות: מהי התורה שמשה קיבל? מה היא כוללת? מה היחס בין מה שמשה קיבל לבין מה שמוגדר כתורה בדורות הבאים? הסיפור הבא מתמודד עם שאלות אלה ומשיב עליהן תשובה מקורית ומעניינת:

אמר אליהו:

פעם אחת הייתי מהלך בדרך ומצאני אדם אחד [...]

אמר לי: מקרא [התורה שבכתב] ניתן לנו מזה סיני, משנה [התורה שבעל פה] לא ניתן לנו מזה סיני.

ואמרתי לו: בני, והלא מקרא ומשנה מפי הגבורה [האל] נאמרו.

ומה [ההבדל] בין מקרא למשנה?

משלו משל, למה הדבר דומה -

למלך בשר ודם שהיו לו שני בנים, והיה אוהבן אהבה גמורה,

ונתן לזה קב [כמות מסוימת של] חיטין, ולזה קב חיטין, לזה אגודה [חבילה] של פשתן, ולזה אגודה של פשתן.

הפיקח שבהן מה עשה?

נטל את הפשתן וארגו מפה, ונטל את החיטין ועשאן סולת. ביררה, טחנה, ולשה ואפה,

וסידרה על גבי השולחן, ופרס עליה מפה, והניחה עד שבא המלך.

והטיפש שבהן לא עשה ולא כלום.

לימים בא המלך בתוך ביתו ואמר להן: בני, הביאו לי מה שנתתי לכם.

אחד הוציא את [פת] הסולת על גבי השולחן ומפה פרוסה עליו, ואחד הוציא את החיטין בקופה [בשק], ואגודה של פשתן עליו,

אוי לה לאותה בושה, אוי לה לאותה כלימה!

הוא אומר: איזה מהן חביב [מי מבין הבנים עדיף]?

זה שהוציא את השולחן ואת [פת] הסולת עליו.

אלהו זוטא, מהדורת איש שלום, פרשה ב

שאלות

1. מהי הטענה שמטיח באלהו האדם שפגש בו?
2. אליהו עונה לטענת האדם באמצעות משל.
  - א. הסבירו את המשל בלשונכם.
  - ב. מה ההבדל בין שני הבנים? איזה מהם מעדיף מחבר הסיפור, ומדוע?
  - ג. כיצד מתמודד המשל עם הביקורת כלפי התורה שבעל פה?
3. האם המסירה המתוארת במשנה דומה, לדעתכם, לחטים ופשתן או למפה וסולת? הסבירו.
4. כיצד עוברת המסורת במשפחתם? באילו מקרים אתם נוהגים כמו הבן הראשון במשל, כלומר משמרים את המסורת ללא שינוי, ובאילו מצבים נוהגים במשפחתכם כמו הבן השני, כלומר מעבדים ומסגלים את המסורת למציאות המשתנה?

אָבִי הָיָה אֱלֹהִים

אָבִי הָיָה אֱלֹהִים וְלֹא יָדַע. הוּא נָתַן לִי
אֶת עֲשֻׁרֵת הַדְּבָרוֹת לֹא בְרַעַם וְלֹא בְזַעַם, לֹא בְאֵשׁ וְלֹא בְעָנָן
אֶלָּא בְרַפּוּת וּבְאַהֲבָה. וְהוֹסִיף לְטוֹפִים וְהוֹסִיף מְלִים טוֹבוֹת,
וְהוֹסִיף "אָנָּה" וְהוֹסִיף "בְּבִקְשָׁה". וְזָמַר זְכוֹר וְשָׁמוֹר
בְּנִגּוֹן אֶחָד וְהִתְחַנֵּן וּבְכֹה בְשִׁקְטָא בֵּין דְּבַר לְדְבַר,
לֹא תִשָּׂא אֶת שֵׁם אֱלֹהֶיךָ לְשׁוֹא, לֹא תִשָּׂא, לֹא לְשׁוֹא,
אָנָּה, אֵל תַּעֲנֶה בְרַעַךְ עַד שִׁקֵּר. וְחִבַּק אוֹתִי חֶזֶק וְלָחַשׁ בְּאָזְנִי,
לֹא תִגְנֹב, לֹא תִנְאַף, לֹא תִרְצַח. וְשֵׁם אֶת פְּפוֹת יָדָיו הִפְתּוּחוֹת
עַל רֵאשֵׁי בְּבִרְפַת יוֹם פָּפוֹר. כְּבֹד, אֶהֱב, לְמוֹעֵן יֵאָרִיכוֹן יְמֵיךָ
עַל פְּנֵי הָאֲדָמָה. וְקוֹל אָבִי לָבָן כְּמוֹ שֶׁעַר רֵאשִׁי.
אַחֵר-כֵּךְ הִפְנָה אֶת פְּנֵי אֵלֵי בַפְּעַם הָאֲחֵרוֹנָה
כְּמוֹ בַיּוֹם שֶׁבָנו מֵת בְּזוֹרְעוֹתֵי, וְאָמַר: אָנִי רוֹצֵה לְהוֹסִיף
שְׁנַיִם לְעֲשֻׁרֵת הַדְּבָרוֹת:
הַדְּבַר הָאֶחָד-עֵשֶׂר, "לֹא תִשָּׂא" וְהַדְּבַר הַשְּׁנַיִם-עֵשֶׂר, "הִשְׁתַּנֵּה, תִּשְׁתַּנֵּה"
כֵּךְ אָמַר אָבִי וּפְנָה מִמֶּנִּי וְהִלֵּךְ
וְנָעְלָם בְּמִרְחָקֵי הַמּוֹזָזִים.

יהודה עמיחי, מתוך: פתוח סגור פתוח, שוקן ירושלים ותל אביב 1998, עמ' 58

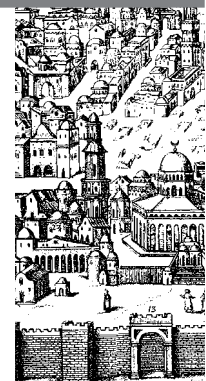
שאלות

1. באיזה מובן היה אביו של הדובר בשיר דומה לאלוהים?
2. מהי הדרך שבה בוחר האב להעביר את התורה לבנו?
3. לפני מותו מוסיף האב שתי דיברות: "לא תשתנה" ו"השתנה, תשתנה"?
  - א. כיצד אתם מבינים את ציווי האב?
  - ב. מדוע, לדעתכם, חשובה לאב התוספת הזאת?
4. במה דומה ובמה שונה המסירה של האב לבנו מן המסירה המתוארת במשנה?
5. חשבו על ערך במסורת המשפחתית שלכם, שאותו הוריתם לא היו רוצים שתשנו, ועל דבר שאותו היו רוצים שתשנו.

יהודה עמיחי (1925-2000) ✍ מגדולי המשוררים בישראל. עלה לארץ מגרמניה עם הוריו בגיל 11. במלחמת העולם השנייה התגייס לצבא הבריטי ולחם בנאצים במסגרת הבריגאדה היהודית. במלחמת העצמאות לחם בחטיבת הנגב. ספרו הראשון 'עכשיו ובימים האחרים', התפרסם ב-1955. עמיחי כתב 25 ספרי שירה וזכה להכרה ולהערכה רבה בעולם כולו. שיריו תורגמו ליותר מ-35 שפות.

אייקון תיקון היחיד ותיקון החברה איזו חברה מתוקנת יותר, לדעתכם, זאת המקפידה למסור את ערכיה במדויק מדור לדור, או זו המתאימה את ערכיה לתקופה ולדור?

עַל נְשִׁיּוֹת דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד

המשנה שלפנינו דנה בשלושה ערכים, שמכוחם מתקיימים העולם והחברה האנושית. מה משמעותה של האמרה התולה את קיומו של העולם במספר מצומצם של ערכים? ומדוע נבחרו ערכים אלו דווקא?

ביאור

המשנה

1. **מְשִׁירֵי מֵהַנְּשִׂאִים**, מאחרוני חבריה. **כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה** המוסד העליון של חכמי ישראל בימי בית המקדש השני.
3. **שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים** שלושה עקרונות. **הָעוֹלָם עוֹמֵד** היקום או החברה האנושית תלויים בהם ונשענים עליהם.
4. **הַתּוֹרָה** לימוד התורה וקיום מצוותיה. **5. הָעֲבוּדָה** עבודת הכהנים בבית המקדש. **6. גְּמִילוֹת חֲסָדִים** עשיית טובה ומתן עזרה חומרית ונפשית לזולת.

1. **שְׁמַעוֹן הַצַּדִּיק הָיָה מְשִׁירֵי כְּנֶסֶת הַגְּדוֹלָה.**
2. **הוּא הָיָה אוֹמֵר:**
3. **עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד:**
4. **עַל הַתּוֹרָה**
5. **וְעַל הָעֲבוּדָה**
6. **וְעַל גְּמִילוֹת חֲסָדִים.**

שאלות

1. העולם עגול. מהו, אם כן, פירושו הביטוי "העולם עומד"? (בתשובתכם היעזרו בביאור למשנה ובהסבר שבשולי העמוד).
2. הסבירו בלשונכם את המושגים 'תורה', 'עבודה' ו'גמילות חסדים', שעליהם "העולם עומד"?
3. מדוע, לדעתכם, נבחרו דווקא שלושה ערכים אלו כבסיסו של העולם?
4. תנו דוגמאות ל'תורה', ל'עבודה' ול'גמילות חסדים' מתוך מציאות חיינו כיום.

עַל שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד א המלה 'עולם' עשויה להתפרש בשתי דרכים: העולם הפיסי, כלומר כדור הארץ או היקום כולו, או החברה האנושית. שתי משמעויותיו של הביטוי כולו הן:

א. העולם הפיסי ניצב או מושגת על שלושת הדברים המנויים במשנה (כשם שכיסא או שולחן ניצבים על מספר רגליים). ללא קיומם של שלושת הדברים - תורה, עבודה וגמילות חסדים לא יוכל 'העולם' להתמיד בקיומו.

ב. העולם החברתי נבא כדי שבני האדם יממשו בחייהם שלושה ערכים אלו.

שמעון הצדיק א ראשון חכמי התורה שבעל פה הידוע לנו בשמו בתקופה שלאחר חתימת המקרא, והיחיד בין הפתאים שזכה בתואר 'צדיק'. על פי יוסף בן מתתיהו, שמו המלא היה שמעון בן חוניו בן ידוע. מתוך הדברים המעטים המסופרים עליו, נראה כי היה כהן גדול בזמן תחילת שלטון היוונים בארץ ישראל במאה השלישית לפני הספירה.

גמילות חסדים א מעשים טובים של אהבה ונדיבות לב שאדם עושה האדם עם הזולת והחברה מבלי לצפות לתגמול כלשהו. אדם יכול לגמול חסדים כשהוא מכניס לביתו אורחים, מבקר חולים, מנחם אבלים ונותן צדקה לעניים.

עבודה א בימינו מובנה של מלה זו הוא מלאכה, פעולה הכרוכה במאמץ גופני. ואולם משמעותה של המלה בספרות חז"ל הייתה עבודת המקדש או עבודת האל. כדי לבטא עבודה במשמעות המקובלת בימינו, השתמשו חז"ל במילים 'מלאכה' או 'דרך ארץ'.

משימה אישית

התבקשתם להשתתף במסע פרסום למען תיקון החברה. חשבו על שלושה דברים, שעליהם הייתם אתם מעמידים את תיקון העולם. חפשו תמונה, שיר, איור, סמל וכדומה, המבטאים את הדברים שעליהם עומד תיקון העולם, לדעתכם. עצבו פוסטר שכתרתו "על שלושה דברים העולם עומד", שבמרכזו העולם, העומד על שלושת הערכים שבחרתם, ושלבו בו את הסמל, האיור, השיר או כל דבר אחר שעלה בדעתכם. ← האם הדברים שבחרתם דומים לדברים שעליהם עומד העולם על פי המשנה, או שונים מהם?

משימה קבוצתית

1. ערכו רשימה של כל הערכים שבחרו תלמידי הכיתה במשימה האישית. מיינו אותם על פי קריטריונים שונים. לדוגמא: ערכים של תרומה לחברה, ערכים המסדירים נורמות חברתיות, ערכים המסדירים יחסים בין אנשים, ערכים דתיים וכדומה.
2. נסו להגיע להסכמה על שלושה דברים שעליהם עומד העולם על פי עמדת כיתתכם.

על שלֵשָׁה דְבָרִים הָעוֹלָם עוֹמֵד

לצד השביל

העולם [החברה האנושית] אינו מתקיים רק כשישתלם [אלא כאשר יגיע לידי שלימות, ימלא את ייעודו] האדם בלמוד ובמעשה. והנה במעשה יש שני מינים [סוגים] – אם במעשה שבין אדם למקום [פעולות הקשורות ליחסים שבין אדם לאלוהיו] ואם במעשה שבין אדם לחברו. וכנגד [בהתייחס אל] הלמוד אמר: "על התורה"; וכנגד המעשה שבין אדם למקום אמר: "ועל העבודה"; וכנגד המעשה שבין אדם לחברו אמר: "ועל גמילות חסדים".

רבי שמואל די אוזידה, מדרש שמואל (פירוש למסכת אבות), וורשה 1876 עמוד 12

שאלות

1. מה מייצגות כל אחת משלוש ה'רגליים'?
2. האם לדעתכם, כל ה'רגליים' שוות בחשיבותן? הסבירו.

רבי שמואל די אוזידה (נולד בצפת בשנת 1540 לערך)
➤ רב ומקובל, מחשובי רבני צפת במאה ה-16. רבי שמואל השאיר אחריו יצירות בתחומים שונים של פרשנות והגות.

לאור השביל

יש עבודה ויש עבודה

חורבן בית המקדש השני הותיר רושם בל יימחה בהיסטוריה היהודית. בית המקדש היה לא רק מרכז פולחני, שבו הוקרבו קרבנות לשם כפרה על חטאים, אלא גם מוקד של הזדהות דתית ולאומית, שאליו נהרו מאות אלפי יהודים בשנה מכל רחבי העולם. תחושת האובדן הקשה שהתעוררה עם החורבן גרמה לרבים מבני העם להאמין כי לא ניתן יהיה לשוב ולמלא את חסרונו של בית המקדש. כפי שמתואר בסיפור שלפניכם:

פעם אחת היה רבן יוחנן בן זכאי יוצא מירושלים, והיה רבי יהושע הולך אחריו, וראה בית המקדש הרב. אמר רבי יהושע: אוי לנו על זה שהוא חרב, מקום שמכפרים בו עונותיהם של ישראל. אמר לו [רבן יוחנן בן זכאי]: בני, אל ירע לך. יש לנו כפרה אחת שהיא כמותה, ואיזה? זה גמילות חסדים, שנאמר: "כִּי חֶסֶד חִפְצָתִי, וְלֹא זָבַח" (הושע ו, ו).

אבות דרבי נתן, נוסח א, פרק ד, משנה א

שאלות

1. על מה הצטער רבי יהושע?
2. מה חסר לרבי יהושע עם הפסקת עבודת המקדש?
3. מה התחליף שמציע רבן יוחנן בן זכאי? מדוע הוא מתאים כתחליף לעבודה בבית המקדש?
4. על כמה דברים העולם עומד, על פי סיפור זה?

רבן יוחנן בן זכאי ✎ גדול חכמי ישראל בדור הראשון של התנאים, כלומר בסוף ימי הבית השני (שנת 70 לספירה) ובשנים הראשונות שלאחר החורבן. לפי המסורת היה מתלמידיו של הלל הזקן, ולאחר מותו הפך ליורשו הרוחני. בשנים שלאחר חורבן בית המקדש שבירושלים ייסד מרכז יהודי רוחני בעיר יבנה כתחליף למרכז הדתי שבירושלים. ביבנה תיקן תקנות וחוקים שונים, שנועדו לשמר את זכרו של בית המקדש, מחד גיסא, ולאפשר את המשך קיומה של היהדות במציאות החדשה שנוצרה עם החורבן, מאידך גיסא.

רבי יהושע בן חנניה ✎ מחכמי המשנה. פעל בסוף המאה הראשונה ותחילת המאה השנייה לספירה. היה מתלמידיו של רבן יוחנן בן זכאי ועמד לצדו עם הקמת המרכז הרוחני ביבנה. בהשקפותיו, במעשיו ובגישתו ההלכתית נטה רבי יהושע לעמדתם המתונה של בית הלל, ובכך סייע בשיקום עם ישראל ותורתו בשנים שלאחר חורבן בית המקדש השני.

אבות דרבי נתן ✎ מסכת קטנה מתקופת חז"ל, שיש בה פירושים ותוספות למסכת אבות שבמשנה. בפירושים ותוספות אלו מובאים פירושים ומימרות שאינם מופיעים במשנה, וכן סיפורים על תולדות החכמים, אגדות היסטוריות ומוסריות ועוד. המסכת מיוחסת לרבי נתן הבבלי, שחי לפני רבי יהודה הנשיא, עורך המשנה.

על שלשה דברים

לאה גולדברג

אמר הדיג היוֹרד לָם

על שלשה דברים העולם קָם –

על מי-הימים,

על חופי היבשת

ועל דגי המצולה העולם בְּרֶשֶׁת.

אמר האפר המוביל מחרשה:

עומד העולם על דברים שלשה –

על אדמת השדות,

על גשמי שמים

ועל לחם מוצא פֹּזַעַת-אֵפִים

אמר האמון בביתו הבודד

על שלשה דברים העולם עומד:

על לבו של אדם,

על יפי הטבע,

על בטוי הדברים כצליל וצבע.

אמר האדם הפוקח עיניו:

עשרו של עולם מה נפלא ומה רב –

פקר-פקר

ולכד בלבי כבֶּרֶשֶׁת

העולם ומלואו,

המצולה, היבשת,

ואורות וצללים

וחגים וחקין,

ומלים וצלילים

ושדות-שבולים

וכל צבעי הקֶשֶׁת

מה עושות האיילות בלילות, עמ' ???

שאלות

1. במה שונים הדברים שעליהם קיימים עולמותיהם של הדייג, האיכר והאמן מן הדברים שעליהם עומד עולמו של שמעון הצדיק?
2. לאה גולדברג חושבת שיש צמצום בהעמדתו של העולם על מספר עקרונות. הוכיחו זאת מהשיר.
3. בשיעור זה פגשנו זוויות ראייה שונות הנוגעות לדברים שעליהם העולם עומד: שמעון הצדיק, רבן יוחנן בן זכאי וארבע הדמויות שבשירה של לאה גולדברג (הדייג, האיכר, האמן והאדם הפוקח עיניו). אל מי מבין הדמויות הללו אתם מרגישים קרובים יותר? הסבירו.

לאה גולדברג (1911-1970) ✍

משוררת, סופרת, מתרגמת וחוקרת ספרות, כלת פרס ישראל לשנת 1970.

מתאבק בעפר רגליהם

משנה זו פותחת בהצגת זוג תלמידי חכמים - יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן, שפעלו בצוותא, ומציגה את דבריו של הראשון מביניהם, העוסקים ביחס הראוי אל החכמים ועל האופן שבו יש ללמוד מהם. עמדתו של יוסי בן יוחנן תוצג במשנה הבאה. מדוע לימוד החכמה כרוך בקבלת סמכותו של המורה ללא ערעור? ושמה הוויכוח והמחלוקת עם המורה עשויים דווקא לפתח ולהעצים את חכמתו של התלמיד?

ביאור

המשנה

1. **יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים קבלו ממנו.**
2. **יוסי בן יועזר איש צרדה אומר:**
3. **יהי ביתך בית ועד לחכמים,**
4. **והנה מתאבק בעפר רגליהם,**
5. **והנה שותה בצמא את דבריהם.**

1. **איש צרדה** בן היישוב צרדה. מקובל לזהות את צרדה, המוזכרת במשנתנו, עם הכפר סורדא שמערב לבית אל. **קבלו ממנו** מאנטיגנוס איש סוכו שהוזכר במשנה הקודמת. 3. **יהי ביתך** עשה, הפוך את ביתך ל... **בית ועד** מקום התכנסות. 4. **והוי** והיה. **מתאבק בעפר רגליהם** שב לפני רגליהם של החכמים, על הארץ. 5. **שותה בצמא את דבריהם** דימוי לתשוקה, שבה יש להקשיב אל החכמים, וללמוד מהם.

שאלות

1. משנה זו ממליצה לאדם להקיף עצמו בחכמים שמהם ילמד, והיא מתארת את האופן שבו יש להתייחס לחכמים אלו.
  - א. מהם שני הדימויים, שבהם משתמשת המשנה, לתיאור יחס זה?
  - ב. כיצד צריך אדם להתנהג כלפי החכמים, שהוא לומד מהם, על פי דימויים אלו?
2. מיהם, לדעתכם, החכמים שאליהם מתייחסת המשנה? אילו תכונות יש להם?
3. האם אתם מסכימים שכך צריך אדם להתייחס למי שהוא לומד ממנו?

מתאבק בעפר רגליהם בימי המשנה היה הרב נוהג לשבת על ספסל, ואילו התלמידים היו יושבים לפניו על הקרקע. מנהג זה ביטא את יחס הכבוד שביקשו להעניק לחכמים, ושבא לביטוי גם במשנה זו. בימינו משתמשים בביטוי זה כדי לתאר באופן ציורי אדם שזכה לשהות במחיצתה של אישיות מופת, ולמד ממנו.

תקופת הזוגות כך מכונה התקופה שבין המאה השלישית לפני הספירה לתחילת המאה הראשונה לספירה, כמאתיים שנה בימי הבית השני. לפי המסורת, בראש הסנהדרין, המוסד השיפוטי העליון, עמדו צמדים, זוגות של חכמים. האחד החזיק בתפקיד נשיא הסנהדרין, וחברו נשא בתפקיד אב בית הדין. במשנה במסכת אבות נזכרים חמישה זוגות חכמים: הזוג הראשון הוא שני החכמים הנזכרים במשנתנו - יוסי בן יועזר איש צרדה ויוסי בן יוחנן איש ירושלים; אחריהם כיהנו יהושע בן פרחיה ונתאי הארכלי; הזוג השלישי היה יהודה בן טבאי ושמעון בן שטח; אחריהם שימשו שמעיה ואבטליון, ואחרון הזוגות היה הלל ושמאי.

משימה

- בחרו באחד מעובדי בית הספר (מורה, אב בית, מזכירה, שומר, עובד ניקיון וכדומה) או אחד מבני משפחתכם (הורים, סבים, סבתות, דודים, דודות וכדומה), ובקשו מהם לספר על דמות משמעותית בחייו, ש'שתו בצמא את דבריה'. כתבו את סיפוריה של הדמות. התייחסו גם לנקודות הבאות:
- איזו חכמה למדו מן הדמות (חכמת חיים, ידע מקצועי, מידות ותכונות וכדומה)?
  - באיזה הקשר התרחשה הלמידה (בבית, בבית הספר, במסגרת חברתית או צבאית וכדומה)?
  - כיצד השפיעה הדמות על חייהם של המרואיינים?

לצד השביל

וְהוּא מֵתַאבֵּק בְּעַפְר רַגְלֵיהֶם

רבי חיים מוולז'ין כותב בפירושו למשנתנו:

והנה הלימוד נקרא מלחמה, כמו שאמרו "מלחמתה של תורה", אם כן גם התלמידים לוחמים יקראו [...] ואסור לו לתלמיד לקבל דברי רבו כשיש לו קושיות עליהם, ולפעמים יהיה האמת עם התלמיד [...] זה שאמר: "יהי ביתך בית ועד לחכמים והוי מתאבק", מלשון "וַיִּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ" (בראשית לב, כד), שהוא ענין התאבקות מלחמה, [...] וניתן לנו רשות להתאבק וללחום בדבריהם ולתרץ קושייתם, ולא לישא פני איש, רק לאהוב האמת. אבל עם כל זה יזהר בנפשו [התלמיד החולק על רבו] מלדבר בגאווה וגודל לבב, באשר מצא מקום לחלוק, וידמה כי גדול הוא כרבו [...] וידע בלבבו כי כמה פעמים לא יבין דבריו וכוונתו, ולכן יהיה אך בענוה יתירה [...] וזהו שאמר: "הוי מתאבק" [...] אך בתנאי – "בעפר רגליהם", רוצה לומר בענוה והכנעה ולדון לפניהם בקרקע

רוח חיים, פירוש למסכת אבות, דף ז עמוד ב - ח עמוד א

שאלות

1. כיצד מפרש רבי חיים מוולז'ין את הביטוי "והווי מתאבק בעפר רגליהם"?
2. מהי ההסתייגות שמביע פירוש זה מדברי המשנה? האם אתם מסכימים עם הסתייגות זו? במה בכל זאת מסכים הפירוש עם דברי המשנה?
3. מה בין משנה זו למציאות של ימינו? מהו היחס המצוי של תלמידים למוריהם? האם זהו יחס ראוי?

רבי חיים בן יצחק מוולז'ין (1749-1821) ז רב, מייסד ישיבת וולז'ין ומנהיג יהדות ליטא לאחר מותו של הגר"א (הגאון רבי אליהו, הגאון מוילנא). רבי חיים מוולז'ין צעד בעקבותיו של הגאון מוילנא. אף שעמד בראש המתנגדים לתנועה החסידית, השתדל למתן את הסכסוך עמה. אף על פי שבמשורר העיוני התבטא בחריפות כנגד החסידים, סירב להצטרף לדרישת החרם נגדם. הישיבה שייסד היוותה אב טיפוס למאות ישיבות שנוסדו מאז ועד ימינו. 'רוח חיים' הוא פירושו למסכת אבות ברוח הקבלה.

לאור השביל

כולי אוזן

אנו נוטים להעריך אדם המגלה חשיבה ביקורתית. אנו מתייחסים בכבוד לתלמיד אשר אינו חושש לשאול את מוריו שאלות, ואף לחלוק עליהם ולבקר אותם. ואולם לעתים ערעור על סמכותו הלמדנית של המורה מונע למידה. מתי הביקורת והמחלוקת חיוביות ורצויות, ובאילו מקרים הן שליליות ופסולות? עם שאלות אלו ננסה להתמודד באמצעות הסיפור שלפניכם.

פרסי אחד [שאינו יהודי] בא לפני רב, אמר לו: למדני תורה.

אמר לו [רב]: אמור אל"ף.

אמר לו [הפרסי]: מי יאמר שזו אל"ף? שמא אינו כך.

אמר לו [רב]: אמור בי"ת.

- מי יאמר שזו בי"ת?

גער בו [כעס עליו] והוציאו בנויפה.

בא לפני שמואל. אמר לו [הפרסי]: למדני תורה.

אמר לו [שמואל]: אמור אל"ף.

אמר לו [הפרסי]: מי יאמר שזו אל"ף? שמא אינו כך.

אמר לו [שמואל]: אמור בי"ת.

- מי יאמר שזו בי"ת?

אחזו שמואל באזנו.

ואמר הפרסי: אזני! אזני!

אמר לו שמואל: מי יאמר שזו אזני?

אמר לו הפרסי: כל העולם יודעים שזו אזני.

אמר לו [שמואל]: אף כאן, כל העולם יודעים שזו אל"ף וזו בי"ת.

מיד נשתתק הפרסי וקיבל עליו [והסכים ללמוד מובלי לערער על דברי שמואל].

על פי מדרש קהלת רבה, פרשה ז

שאלות

1. בסיפור זה שני מורים ותלמיד אחד. מהו היחס שמבטא התלמיד כלפי מוריו, וכיצד מגיב כל מורה ליחס זה?
2. מדוע מצליח שמואל, ואילו רב נכשל?
3. על פי סיפור זה, האם תלמיד המגלה חשיבה ביקורתית אינו מתנהג כראוי?
4. מה מוסיף סיפור זה בנוגע ליחסי מורה-תלמיד על הנאמר במשנה?

(מר) שמואל מגדולי אמוראי בבל בדור הראשון, במאות השנייה והשלישית לספירה, מייסד הישיבה בעיר נהרדעא שבבבל וחברו של רב. שמואל היה גם רופא ואסטרונום, ולכן הוא מכונה "ירחינאי" – כלומר יודע דרכי הירח.

קהלת רבה מדרש למגילת קהלת המפרש אותה פסוק אחר פסוק. קהלת רבה נערך בתקופת הגאונים, במאות השביעית עד התשיעית לספירה, ומבוסס על חומרים ארצישראלים מתקופת יצירת התלמוד הירושלמי.

רב (רבי אבא בר איבו) גדול אמוראי בבל, המכונה גם 'אבא אריכא' בשל גובהו. נולד בבבל ועלה לארץ ישראל ללמוד תורה מפי רבי יהודה הנשיא. הוא חזר לבבל והקים ישיבה בעיר סורא. רב חי בסוף תקופת חכמי המשנה (200 לספירה לערך) והוא בן לדור הראשון לאמוראים, כלומר חכמי התלמוד. בתלמוד הבבלי יש לדבריו תוקף רב, שכן לעתים הוא נחשב כתנא, כלומר כחכם מתקופת המשנה.

על כוס תה

גן-אין, מסטר יפני בתקופת שושלת מואיג'י,
זכה לבקורו של פרופסור מאוניברסיטת ביג'ין.
הפרופסור הגיע ממרתקים כדי להאזין
לדעותיו על תורת הזן של מסטר גן-אין.

גן-אין הגיש לו במוקד רב רשם כוס תה מלאה,
אך המושיך למזוג ולמזוג כשהוא מוחך בהכנעה.
הפרופסור צפה וצפה בפוס העולה על גדותיה,
ובסוף לא יכל להתאפק וקרא בהצבעו עליה:

"הכוס מלאה לגמרי, מסטר, אין מקום לעוד תה!"
"כמו הפוס הזאת", ענה גן-אין באמצע המושחה,
"גם אתה מלא בדעותיך הקדומות בלך."
איך אלמד אותך זן – בטרם תרוקן את פוסך?"

ראובן וימר, משלי זן

שאלות

1. כיצד צריך תלמיד להתנהג כדי ללמוד ממורה?
2. האם לדעתכם, המאסטר היפני היה מזדהה עם הנאמר במשנתנו? הסבירו.

זן בודהיזם זן הוא השם היפני של ענף ידוע בבודהיזם, הכולל דת, דרך חיים ופילוסופיה. הזן הונהג במקור בסין, ואחר כך בקוריאה, יפן, ווייטנאם. כיום לתורת הזן תפוצה רחבה גם בעולם המערבי, והוא נלמד במרכזים רבים ברבות ממדינות העולם. מסורת הזן מחשיבה את התקשורת הישירה ואת תפקידו של המורה, המאסטר, יותר מאשר את הלימוד הטקסטואלי.

בהמשך לדברי יוסי בן יועזר שבמשנה הקודמת, מביאה משנה זו את דבריו של יוסי בן יוחנן. לימוד המשנה מזמן עיסוק בשאלות שונות ובהן: מהו אופייה של הסביבה האנושית האידיאלית? האם ראוי שאדם יקיף עצמו בתלמידי חכמים שמהם ילמד, או יקרב אליו כל אדם ובפרט את הנזקקים לעזרתו? מהו המחיר של פתיחות וקירבה לכלל הציבור?
בחלק האחרון של המשנה מתפתח נושא נוסף הטעון דיון נפרד: טיב היחסים בין גברים לנשים. לנושא זה תוקדש יחידת הלימוד הבאה.

ביאור

המשנה

2. יְהִי בֵּיתְךָ פְּתוּחַ לְרוּחָהּ לְאֹרְחִים. וְיִהְיוּ עֲנִיִּים בְּנֵי בֵּיתְךָ הָעֲנִיִּים יִמְצְאוּ בְּבֵיתְךָ בְּאֹפֶן קְבוּעַ; שְׂרָב אֵלֶיךָ בְּמִיּוּחַד אֶת הָאֲנָשִׁים הָעֲנִיִּים.

1. יוסי בן יוחנן איש ירושלים אומר:

2. יהי ביתך פתוח לרוחה, ויהיו עניים פני ביתך.

שאלות

1. "ויהיו עניים פני ביתך" – מה מוסיפה הנחייה זו על ההמלצה לפתוח את הבית לרוחה?
2. השוו בין משנתנו למשנה הקודמת, של יוסי בן יועזר, באמצעות הטבלה שלפניכם:

מהו הערך המשתקף באמרה?

מה מדגישה האמרה?

הסבר האמרה בלשונכם

ציטוט מהמשנה

יהי ביתך בית נַעַד לְחַכְמִים

יהי ביתך פתוח לרוחה, ויהיו עניים פני ביתך

3. אמרותיהם של שני החכמים, יוסי בן יועזר ויוסי בן יוחנן, מייצגות ערכים שונים.
  - א. מהם היתרונות והחסרונות של כל אחת מהגישות הללו?
  - ב. עם איזו מבין שתי הגישות אתם מזדהים? הסבירו.
4. חשבו על האופן שבו אתם בוחרים בחברים. האם אתם נוהגים על פי המאמר: "יהי ביתך פתוח לרוחה", או על פי המאמר: "יהי ביתך בית נַעַד לְחַכְמִים"? הסבירו.

משימה

תלמידה א: סיפרתי לטלי שאנחנו נפגשות היום ללמוד למבחן, והיא גם רוצה לבוא.
תלמידה ב: אוי, באמת! למה סיפרת לה?! היא לא יודעת כלום. אנחנו סתם ניתקע בגללה ולא נצליח ללמוד...

1. התאימו לכל אחת מהדמויות את אחת מהאמרות: "יהי ביתך פתוח לרוחה", "יהי ביתך בית נַעַד לְחַכְמִים". כיצד אתם הייתם נוהגים במצב כזה?
2. המשיכו את השיחה, כך שכל אחת מנסה לשכנע את חברתה, ותעלה נימוקים להצדקת עמדתה.

אייקון תיקון היחיד ותיקון החברה

איזו מבין שתי העמדות מקרבת אותנו לחברה מתוקנת יותר? הסבירו.

לאור השביל

בימי נדודיהם הרבים של האחים רבי זושא ורבי אלימלך, כשהיו באים לעיר לודמיר, היו מתאכסנים אצל איש עני וירא שמים. לימים, כשנתפרסם שמו של האחים, באו שוב ללודמיר, אבל הפעם לא הלכו ברגל אלא נסעו בעגלה. כשהגיעה השמועה שהם מתקרבים, יצא לקראתם העשיר שבעיר, שלפנים לא השגיח בהם כלל, וביקש מהם להתאכסן בביתו. אמרו האחים: "הרי בנו עצמנו לא חל שום שינוי, שבגללו ראויים אנו שתתן דעתך עלינו יותר מבתחילה. מה שנשתנה אצלנו הפעם הם הסוסים והעגלה. ובכן אכסן את הסוסים והעגלה אצלך, ואילו אנחנו נלון בבית מארחנו הישן".

על פי מ' בובר, אור הגנוז, עמ' 223

שאלות

1. מדוע לדעתכם, מלגלים שני הצדיקים שבסיפור על העשיר אשר מבקש לכבדם ולהכניסם לביתו?
2. כיצד מבטא סיפור זה את שתי הגישות השונות העולות מן המשניות שלמדנו?

חסידות ✦ תנועה רוחנית-חברתית יהודית, שהתעוררה באמצע המאה ה-18 והשפיעה על רבים מיהודי מזרח אירופה. החסידות מדגישה את עבודת האל בשמחה ואת אהבת ישראל. היא דוגלת ביחס של כבוד והערכה גם כלפי היהודי הפשוט שאינו למדן. רבי אלימלך מליז'נסק (1717-1787) ורבי זושא מאניפולי (נפטר בשנת 1800)

שני אחים, מן המנהיגים הבולטים של תנועת החסידות בראשיתה, אשר כונו "האחים הקדושים". יחד יצאו למסע נדודים שארך כמה שנים, ובמהלכו חיו חיי עוני ודחק, למרות שאביהם היה עשיר גדול. במהלך מסע זה עברו במקומות רבים, וכך התפתחה סביבם מסורת סיפור חסידיית מיוחדת.

צל ומי באר

יורם טהר לב

במדדון מעל הנאדי
עיז השקדיה פורח
באזיר גיחוח הדסים
זה הזמן לפני הקיץ
שערוי הלב פותח
ותמיד ברוכים הנכנסים.

בימים אשר פאלה
מחכים עד בוא הליל
מחכים לצעדים קרבים
לא סוגרים את הפריח
לא עוצמים את העיניים
בימים פאלה מקשיבים.

מי שרעב ימצא אצלנו פת של לחם
מי שיעף ימצא פה צל ומי באר
מי שספתו נופלת
חרש יכנס בדלת
חרש יכנס ועד עולם יוכל להשאר.
מי שרעב ימצא אצלנו פת של לחם
מי שיעף ימצא פה צל ומי באר
מי שספתו נופלת
חרש יכנס בדלת
ותמיד יוכל להשאר.

בסמוך לשיר לשים תמונות ון/או כותרת מאירועים של הכנסת אורחים
בחברה הישראלית כגון
אזרחים מארחים אזרחים נפגעי השריפה בכרמל
אזרחים מארחים אזרחים מהצפון או מהדרום בתקופת ירי טילים.
אירוח חייל בודד
משפחה שאימצה ילדים שהתייתמו בפיגוע
וכד'

זה הבית שבנינו
זה הארץ שנטיענו
זה השביל וזהי הבאר
מי שבא לפה – אחינו
מי שבא יסב אתנו
והשער שוב לא יסגר.

מי שרעב...

שאלות

1. האם לדעתכם, מתוארת בשיר החברה שבה אנו חיים?
2. ספרו על דוגמאות להכנסת אורחים ולעזרה לנזקקים מהסובב אתכם?

לצד השביל

בית פתוח לרווחה וגמילות חסדים

אחרי אמירתו של שמעון הצדיק (פרק א, משנה ב), שעל גמילות חסדים העולם עומד, באה משנה זו ללמוד איך יתנהג בגמילות חסדים [...] יהיה ביתך פתוח לרווחה, פירוש שלא ירגיל עצמו לאכסן בביתו עניים בלבד, אלא יהיה ביתו פתוח לכל עובר ושב, בין עשיר בין עני [...]

כי זאת המצוה היא קיום העולם, שעליה העולם עומד, שכן לא סדרה של החברה לא יגיעו לידי שלמות, אלא כאשר בני המדינה עוזרים זה לזה וגומלים חסד זה לזה במלאכות ובפעולות [...] וזה שאמר התנא: "יהיה ביתך פתוח לרווחה" - לכל אדם, שלא יהיה ביתך סגור בפני שום אדם, אפילו מהגויים. ואז: "יהיו עניים בני ביתך", שלא יתביישו להיכנס לביתך, בראותם שכל מי רוצה נכנס לביתך לאכול.

על פי רבי אברהם אזולאי, פירוש אהבה בתענוגים למסכת אבות, (מהדורת ישראל שמעון שיין-אזולאי), דף ג עמוד ב - דף ד עמוד א

שאלות

1. כיצד קושר רבי אברהם אזולאי בין אמרתו של יוסי בן יוחנן במשנתנו לאמרתו של שמעון הצדיק שלמדנו במשנה ב?
2. כיצד מבין מחבר הקטע את הקשר בין "יהי ביתך פתוח לרווחה", לבין "יהיו עניים בני ביתך"?
3. כתבו הצעה ברוח הצעתו של רבי אברהם אזולאי, שתתאים לימינו, לחברה ולתנאי החיים שלנו, תחת הכותרת "יהי ביתך פתוח לרווחה".

רבי אברהם אזולאי (1570-1643) רב מקובל ופרשן, שנולד בעיר פאס שבמרקו. בעקבות רדיפת יהודי פאס עלה לארץ ישראל והשתקע בחברון. חיבר ספרים רבים בקבלה ופילוסופיה. בין היתר, חיבר את 'אהבה בתענוגים', פירוש למסכת אבות, שחלק ממנו שרד ויצא לאור במאה ה-19 על ידי אחד מצאצאיו, ישראל שמעון שיין-אזולאי.

לאחר דבריו של רבי יוחנן "יְהִי בֵיתְךָ פְּתוּחַ לְרִנָּה", מופיעה הנחייה המסייגת קשרים עם נשים, שאותה מרחיבה המשנה ומביאה את דבריהם של חכמים אחרים, המפרטים את התוצאות השליליות העלולות להיגרם כתוצאה משיחה מרובה עם האישה, לדעתם. דברי המשנה ביחס לנשים מנוסחים בחריפות רבה, והם מצוטטים עד היום בכל דיון ביחסם של המקורות היהודיים לנשים. מהו היחס לנשים המשתקף מן המשנה? האם יחס זה מתאים לחברה שבה אנו חיים כיום? על שאלות אלו ואחרות נדון במהלך לימוד המשנה.

ביאור

2. בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ דבריו של יוסי בן יוחנן: "וְאֵל תִּרְבֶּה שִׁיחָה עִם הָאִשָּׁה", פורשו על ידי חכמים אחרים, ששמם אינו מוזכר, כמתייחסים אל אשתו של המרבה בשיחה. **קַל וְחֹמֶר** וכך לגבי הדבר החמור יותר (ראו הרחבה במסגרת). **בְּאִשְׁתּוֹ חִבְרוּ** החכמים המפרשים את דברי יוסי בן יוחנן, טוענים כי דבריו מכוונים לאשתו, ומכאן בוודאי ובוודאי שאל לו להרבות שיחה עם אישה שאיננה אשתו. **5. גֹּרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ** מביא על עצמו דברים רעים. **6. וּבֹטֵל מִדְּבַרֵי תוֹרָה** מתבטל ופוסק מלימוד תורה, כיוון שהוא עסוק בשיחה בטלה. **7. וְסוֹפּוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהֶנָם** ובסופו של דבר יקבל את עונשו.

המשנה

1. וְאֵל תִּרְבֶּה שִׁיחָה עִם הָאִשָּׁה.
2. - בְּאִשְׁתּוֹ אָמְרוּ, קַל וְחֹמֶר בְּאִשְׁתּוֹ חִבְרוּ.
3. מִכַּאֵן אָמְרוּ חֲכָמִים:
4. כֹּל זְמַן שֶׁאָדָם מִרְבֶּה שִׁיחָה עִם הָאִשָּׁה,
5. גֹּרֵם רָעָה לְעַצְמוֹ,
6. וּבֹטֵל מִדְּבַרֵי תוֹרָה,
7. וְסוֹפּוֹ יוֹרֵשׁ גֵּיהֶנָם.

שאלות

1. איזה קשר אתם מוצאים בין שלוש אמרותיו של יוסי בן יוחנן: "יְהִי בֵיתְךָ פְּתוּחַ לְרִנָּה, וְיְהִי עֲנִיִּים בְּנֵי בֵיתְךָ, וְאֵל תִּרְבֶּה שִׁיחָה עִם הָאִשָּׁה"?
2. מהן הסיבות המוצגות במשנה לדרישה שלא להרבות שיחה עם האישה?
3. איזו השקפת עולם ביחס לנשים באה לידי ביטוי במשנה זו? מה מקומן של הנשים בחברה בעינייה? מהו היחס הראוי בין גברים נשים, לפי הכתוב במשנה?
4. איזו תגובה מעוררים בכך דברי המשנה ביחס לנשים?
5. האם לדעתכם, השקפת עולם זו משפיעה גם על המציאות בימינו? הסבירו.

קל וחומר בתקופת הזוגות התפתחו כמה כללים שעל פיהם למדו החכמים את התורה. כללים אלו נקראו: 'מידות שהתורה נדרשת בהן'. 'מידה' - משמעה דרך, שיטה, כלל. באמצעות המידות הללו הסיקו חכמים מן הטקסט המקראי מידע שאינו כתוב בו במפורש. אחת מהמידות הללו היא 'קל וחומר'. זוהי דרך הגיונית להסיק מן הדבר הקל את המסקנות לגבי הדבר החמור ממנו: אם לגבי הדבר שהוא קל או פשוט אנו נוהגים כך וכך - לגבי הדבר החמור ממנו לא כל שכן?!. לדוגמא: "יפה שתיקה לחכמים, קל וחומר לטפשים" (תוספתא פסחים ט, ב).

התבוננו באיורים שלפניכם וחשבו:

1. האם אתם מזדהים עם אחת מהעמדות האלו?
2. נסחו משפט המביע את עמדתכם ביחס למקומן של נשים בחברה.

לאור השביל

ברוריה, אשתו של רבי מאיר היא אחת מתלמידות החכמים המעטות המופיעות בספרות חז"ל. בסיפור המופיע בתלמוד הבבלי מסופר על מקרה שבו לגלגה ברוריה על חכם אחר, תוך שהיא מצטטת את המשפט "וְאַל תִּתְּרֶנָּה שְׂיֻחָה עִם הָאִשָּׁה":

רבי יוסי הגלילי היה מזהלך בדרך.

פגש את ברוריה,

אמר לה: באיזו דרך נלך ללוד?

אמרה לו: גלילי שומה, לא כך אמרו חכמים: "אל תרבה שיחה עם האישה"!

היה לך לומר: "באיזה ללוד".

מתורגם מהתלמוד הבבלי, מסכת עירובין, דף נג עמוד ב

שאלות

1. מדוע נזפת ברוריה ברבי יוסי? באיזו נעימה היא אומרת את דבריה?
2. איזה מסר אירוני טמון בדבריה של ברוריה על השקפת עולמם של חכמי דורה ביחס לנשים?

לא היה רגע יותר מרגש בחייה של עדינה בר שלום, מזהרגע שבו קמה ואמרה את ברכת שהחיינו בקול גבוה שרעד בקצוות, באירוע לרגל הענקת תואר ראשון בעבודה סוציאלית לבוגרות המכללה החרדית שייסדה. [...] היא הישירה מבט אל אביה, הרב עובדיה יוסף, שישב מולה בשורת מכובדים בבנייני האומה [...] והיה נדמה לה שהוא מרוצה. [...] כילדה, גדלה בר שלום והתחנכה לאור ההכרה שאביה דגול. התודעה הזאת, היא אומרת, הוחדרה לילדים באהבה רבה על ידי אמה, מרגלית, ש"העריצה את האדמה שעליה הוא דורך". רוב הזמן היה האב ספון בחדרו, לומד תורה, והילדים היו הולכים על קצות האצבעות כדי לא להפריע לו. מדי פעם היה יוצא. "אבי היה מאכיל אותנו בכפית, עד גיל מבוגר, כדי להיות בטוח שאכלנו", היא מספרת. "תוך כדי הארוחה הוא היה מקשיב לרדיו, לשיעורי התנ"ך של נחמה ליבוביץ, ואומר לי שאלמד כמוה". לדבריה, הוא עודד את הבנות ללמוד תנ"ך וגם היה עוזר בשיעורי הבית. "אבל הלימוד לאישה נתפס בעיניו כתחביב, לא כקריירה". [...]

כך הצליחה עדינה בר שלום, בתו הבכורה של הרב עובדיה יוסף, להקים אוניברסיטה לחרדים

החוקים בבית היו ברורים. הבנים במשפחת יוסף מעולם לא נגעו במטלות הבית. הם יועדו להיות תלמידי חכמים. הבנות עבדו בבית. אבל לה היו הזכויות המיוחדות שלה. היא הייתה תולעת ספרים. "קראתי כל דבר, ג'יין אייר, 'אוהל הדוד תום', נשים קטנות". אפילו את ספריה של איין ראנד קראה ו"חלף עם הרוח". "לא הגבילו אותי", היא אומרת. "כולם קראו אז ספרות יפה ורומנים. הייתי עפה על כנפי הדמיון. בכיתי, כאבתי. הייתה לי נפש רומנטית. אבל העולם היה ברור. כשקראתי את הספרים לא התבלבלתי. לא חיפשתי עולמות אחרים. זה קרה להן, לגיבורות גויות. לי היה העולם שלי".

בסוף כיתה ח' התנפץ העולם שלה, עולם הילדות, לרסיסים. בקיץ היא התכוונה לעבור את בחינת הסקר, שתקבע אם היא זכאית לקבל מלגה ללימודים בתיכון עיוני. היא ידעה שלהוריה אין כסף לתשלום שכר הלימוד. "יום אחד התקיימה אסיפת הורים ואמא שמחה לשמוע שהפנו אותי ללימודי תפירה", מספרת בר שלום. "גם אבי חשב שזה מתאים. אבל אני רציתי להיות מורה".

כדי שלא תתפתה, ביום שחל בו מבחן הסקר החליטו הוריה למנוע ממנה לצאת ונעלו את דלת החדר במפתח. כל מה שחשבה על עצמה, על כך שסמכו עליה, התמוטט. "נכנסתי למיטה, כיסיתי את הראש בשמיכה", היא מספרת. "היה בכי, היה כעס. במשך שבועיים עשיתי שביתה ולא עזרתי בבית. אני מאמינה שהם חשבו שזה לטובתי שיהיה לי מקצוע לחיים. את צעירה. יש לך פרפרים בראש, אמרה לי אמא. 'כשתינשאי תודי לי'".

לאחר שבועיים חזרו החיים למסלולם. "הייתי ילדה. כמה יכולתי להחזיק את הכעס? הלכתי למקום העלוב הזה שבו לימדו

תפירה. שנאתי את זה בהתחלה, הרמה הייתה נמוכה". כדי לפצות את עצמה, היא אומרת, הכפילה את מספר הספרים שקראה. שמחת החיים חזרה. "הייתה עבודה לעשות. הבית היה מלא חיים, מלא ילדים. לא היה זמן להתעמק בכאב. אנשים נכנסו, אבא שלך עולה לגדולה וגם התחלתי להרגיש את שמחת היצירה. התחלתי לאהוב לתפור והתבלטתי גם בזה". [...]

כשהייתה בת 17 וחצי הציע לה אביה שלושה בחורים והיא בחרה את הרציני שבהם, תלמיד ישיבה. [...]

בעלה ישב ולמד בכולל. לאחר שנה נולד בנה הבכור והיא יצאה לעבוד בתפירה. [...]

אחרי שנתיים היא פתחה סלון לכלות ועבדה מבוקר עד ערב. [...] כשבעלה נהיה דיין ובתה השלישית נולדה, היא רצתה ללכת ללמוד פסיכולוגיה. אבל אביה ובעלה הטילו וטו. "לא כעסתי כשאמרו לי 'בשום אופן לא', זה היה בגלל שבאוניברסיטה אין הפרדה בין נשים וגברים". ואז, אחרי כמה שנים, צץ עניין המכללה האקדמית. התברר שהרב יוסף חושב שנחוצות עובדות סוציאליות חרדיות והיו ניסיונות להקים מסלול הכשרה בשיתוף עם האוניברסיטה העברית, שנכשלו. "כשבאתי אליו עם הרעיון להקים אוניברסיטה חרדית, הוא שמח וביך אותי", היא מספרת. "כנראה לכל דבר הזמן שלו. אולי אם הייתי מתעוררת קודם, אבי לא היה מסכים".

כל סיפור החיים שלה כאילו הסתדר כדי להביא לצדק הפואטי בסוף. שהיא, שלא הרשו לה ללמוד, תפתח את שערי ההשכלה לנשים וגברים חרדים. המכללה פועלת בירושלים כבר שמונה שנים, עכשיו לומדים בה 700 סטודנטים חרדים, 200 מהם גברים והשאור נשים, הלומדים בהפרדה גמורה בין המינים...

עדינה בר-שלום (-1945) ✍ בתו הבכורה של הרב עובדיה יוסף, הרב הראשי הספרדי לשעבר ומנהיגה הרוחני של מפלגת ש"ס. מקימת המכללה האקדמית החרדית הראשונה בישראל. בשנת תשע"א נבחרה לרשימת האישים המשפיעים לטובה על החברה הישראלית, של העיתון 'דה מרקר'.

1. במה לדעתכם, מסכימה עדינה, גיבורת הכתבה, עם דברי המשנה ממסכת אבות, ובמה היא יוצאת נגדם?
2. הכתבה מתארת יחס בלתי שוויוני כלפי נשים בחברה החרדית. האם לדעתכם, בחברה שבה אתם חיים קיים שוויון בין המינים? נמקן את תשובתכם באמצעות דוגמאות!
3. כתבו מכתב לעדינה בר שלום, ובו תביעו את דעתכם על מעשיה והשקפת עולמה.

לצד השביל

מהי אישה?

עלינו לשאול את עצמנו את השאלה מהי אישה?
עצם הצגת השאלה מעלה על דעתי מיד תשובה
ראשונה:

יש משמעות לעצם העובדה שאני מציגה את השאלה. גבר לא היה מעלה על דעתו לכתוב ספר על מצבם המיוחד של הגברים באנושות. [...] עובדת היותו גבר מובנת מאליה. [...] הגבר מייצג בו זמנית את החיובי ואת הנייטרלי. [...] האשה נתפסת פשילי עד כדי כך שכל הגדרה מיוחסת לה כמגבלה, בלי כל הודיות. [...] אמר אריסטו, "עלינו לראות את אופיין של הנשים כלוקה בפגם טבעי". [...] כך [גם] עולה מן הסיפור בספר בראשית [...] המתאר את חוה כמי שנבראה "מעצם עודפת" של אדם. האנושות היא זכרית, והגבר מגדיר את האשה לא בפני עצמה, אלא יחסית אליו...

מתוך סימון דה-בובואר, המין השני, עמ' 11-12

שאלות

1. "גבר לא היה מעלה על דעתו לכתוב ספר על מצבם המיוחד של הגברים באנושות". כיצד אתם מבינים קביעה זו, ומדוע לדעתכם, סימון דה-בובואר פותחת בה את ספרה על מצבם של נשים בעולמנו?
2. כיצד מבטא שם הספר, 'המין השני', את טענתה של דה-בובואר?
3. לחיזוק טענתה מצטטת סימון דה-בובואר מדברי הפילוסוף היווני אריסטו ומספר בראשית. האם גם המשנה ממסכת אבות יכולה להוות דוגמה לטענה זו?
4. דמיינו מפגש בין הפילוסופית סימון דה-בובואר לבין חכמי המשנה. מה הייתה אומרת להם? ומה הייתה אומרת לברוריה?

רבי אברהם אזולאי (1570-1643) ✍️ רב מקובל ופרשן, שנולד בעיר פאס שבמרקו. בעקבות רדיפת יהודי פאס עלה לארץ ישראל והשתקע בחברון. חיבר ספרים רבים בקבלה ופילוסופיה. בין היתר, חיבר את 'אהבה בתענוגים', פירוש למסכת אבות, שחלק ממנו שרד ויצא לאור במאה ה-19 על ידי אחד מצאצאיו, ישראל שמעון שיין-אזולאי.

סימון דה בובואר (1908-1986) ✍️ פילוסופית, סופרת ופמיניסטית צרפתייה. נחשבת לאם הפמיניזם. התפרסמה במיוחד בעקבות ספרה 'המין השני', הבוחן את גורלה המסורתי של האישה ואת הגורמים לדיכוי נשים לאורך ההיסטוריה של התרבות המערבית.

אייקון תיקון היחיד ותיקון החברה
5. האם לדעתכם, בשנים שעברו מאז כתבה סימון את ספרה, תוקנו הפגמים החברתיים שעליהם הצביעה? הביאו דוגמאות להמחשת טענתכם.

המשנה

ביאור

במשנה זו עוברת שרשרת המסירה אל הלל ושמאי - הזוג האחרון מבין הזוגות. המשנה עוסקת בשבח ערכי האהבה והשלום בין הבריות וקירובם לתורה, והיא ממליצה ללכת בדרכו של אהרן הכהן. כיצד ניתן לרדוף אחר השלום? מהו הקשר שבין אהבת השלום וקירוב בני האדם לעולמה של התורה? בשאלות אלו ואחרות נעסוק במהלך לימוד המשנה הבאה:

1. הַלֵּל וְשִׁמְאִי קָבְלוּ מֵהֶם.
2. הַלֵּל אֹמֵר,
3. הָיִי מִתְלַמְּדֵיךָ שֶׁל אֶהְרֵן,
4. אוֹהֵב שְׁלוֹם וְרוֹדֵף שְׁלוֹם,
5. אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת וּמְקַרְבֵּן לַתּוֹרָה.

1. קָבְלוּ מֵהֶם למדו מזוג החכמים המוזכרים במשניות הקודמות, שמעיה ואבטליון. **3. הָיִי - הָיִיה. הָיִי מִתְלַמְּדֵיךָ שֶׁל אֶהְרֵן** למד ממעשיו של אהרן הכהן, אחיו של משה. **4. אוֹהֵב שְׁלוֹם** אהרן היה מחבב את ערך השלום ודבק בו. **וְרוֹדֵף שְׁלוֹם** ומתאמץ שישכון שלום בקרב העם. **5. אוֹהֵב אֶת הַבְּרִיּוֹת** מחבב את כל בני האדם. **וּמְקַרְבֵּן לַתּוֹרָה** מחבב עליהם את התורה והמצוות, ופותח בפניהם את שערי היהדות.

שאלות

אייקון תיקון היחיד ותיקון החברה

משימה

לפניכם מספר תמונות, המייצגות ריחוק ואיבה בין הבריות. חשבו כיצד ניתן לקרב בין הדמויות שבתמונות? כיצד קירבה זו עשויה לתרום לתיקון החברה?

1. הסבירו בלשונכם את הביטויים "אוהב שְׁלוֹם" ו"רודף שְׁלוֹם".
2. כיצד ניתן לרדוף אחר השלום?
3. מהי לדעתכם, הדרך לאהבת הבריות? וכיצד אפשר לקרב אותם לתורה?
4. יש הטוענים, כי אהבת הבריות ממילא מקרבת אותם לתורה. הסבירו עמדה זו.
5. אהבת הבריות עשויה גם לקרב או להרחיק בני אדם זה מזה. תנו דוגמאות ממציאות חיינו לאהבת הבריות המקרבת בין בני האדם, ולשנאת הבריות שמרחיקה ביניהם.

אהרן הכהן אהרן הכהן היה בנם הבכור של עמרם ויובד בני שבט לוי, ואחיהם של הנביאים משה ומרים. אהרן היה ראשון הכהנים, ולפי המסורת כל הכהנים הם צאצאיו. אהרן השתתף בפנישותיו של משה עם פרעה (הוא שימש 'פֶּה' למשה, שהיה פֶּה וְכַבֵּד לשון), באותות ובמופתים שעשה משה, בהנהגת העם במצרים וביציאה ממנה, בקריעת ים סוף. במקרא אין זכר למסורת חז"ל שמקורה במשנתנו, שלפיה אהרן היה איש שלום. ככל הנראה, מקורה של מסורת זו בתיאור הכהן שבספר מלאכי "בְּשֵׁלוֹם וְבִקְיִשׁוֹר הִלְךָ אֶתִּי וְכַבֵּים הִשִּׁיב מִעֲוֹן" (פרק ב, פסוק ו).

הלל ושמאי הזוג החמישי ואחרון הזוגות שהנהיגו את הסנהדרין. הלל היה הנשיא, ושמאי אב בית הדין. הלל ושמאי פעלו בתקופתו של המלך הורדוס (בסוף המאה הראשונה לפני הספירה ותחילת המאה הראשונה לספירה). בימיהם נוצר הבסיס הרחב לספרות הכתובה של התורה שבעל-פה. לפי המסורת, נולד הלל בבבל ובבגרותו עלה לארץ ישראל ללמוד תורה. הלל ייסד שושלת הנהגה שנמשכה כ-400 שנה. הלל תיקן תקנות אחדות בהלכה, שבוטלת בהן המגמה להתאים את ההלכה אל המציאות המתחדשת. המסורת מתארת את הלל כאדם ענוותן, צנוע, סובלן ורודף שלום. לעומתו, מתואר שמאי כקפדן בהשקפת עולמו הדתית והמוסרית, וכמי שדורש דייקנות בשמירת המצוות, חותר לאמת ולהלכתיות חסרת פשרות. לאחר מותם של הלל ושמאי התפלג עולם החכמים לשתי קבוצות עיקריות - 'בית הלל' ו'בית שמאי'. לכל אחד מן הבתים (האסכולות, הקבוצות) הייתה מסורת הלכתית שונה. ברוב המקרים התקבלה ההלכה של בית הלל.

הוי מתלמידיו של אהרן
מסורת ידועה מתארת את דרכו של
אהרן בהבאת שלום כך:

לצד השביל

שני בני אדם שעשו מריבה זה עם זה
הלך אהרן וישב לו אצל אחד מהם,
ואמר לו: בני, ראה חברך מהו אומר [חושב],
מטרף את לבו [מצטער מאוד]
וקורע את בגדיו [מרוכ צער]
[ו]אומר: "אוי לי היאך [איך] אשא את עיני, ואראה את חברי!?"
בושתי הימנו [מתבייש אני מומנו],
שאני הוא שסרחתי עליו [שפגעת בן]."
הוא [אהרן] יושב אצלו, עד שמסיר קנאה מלבו.
והולך אהרן וישב לו אצל האחר
ואומר לו: בני ראה חברך מהו אומר,
מטרף את לבו
וקורע את בגדיו
ואומר: "אוי לי היאך אשא את עיני, ואראה את חברי!?"
בושתי הימנו,
שאני הוא שסרחתי עליו."
הוא יושב אצלו, עד שמסיר קנאה מלבו.
וכשנפגשו [שני האנשים המסוכסכים] זה בזה, גיפפו [חיבקו] ונשקו זה לזה.

אבות דרבי נתן, נוסח א, פרק יב

שאלות

- הסבירו כיצד מדגים סיפור זה את דבקו של אהרן בתכונות הבאות:
  - אהבת שלום;
  - רדיפת שלום;
  - אהבת הבריות;
- האם אהרן קירב את החברים גם לתורה? הסבירו.

לאור השביל

על רגל אחת

בתלמוד הבבלי מובאים סיפורים רבים, שבהם מתוארת דמותו של הלל כאוהב את הבריות וכמי שמקרבן לתורה, כמו בסיפור שלפניכם:

מעשה בנכרי [גוי, שאינו יהודי] אחד, שבא לפני שמאי.

אמר לו [הנכרי לשמאי]:

גיירני [גייר אותי, הפוך אותי ליהודי] על מנת [בתנאי] שתלמדני כל התורה כולה,

כשאני עומד על רגל אחת.

דחפו באמת הבניין [כלי מדידה של בנאים] שבידו.

בא לפני הלל, גיירו.

אמר לו [הלל]: מה ששנאוי עליך לא תעשה לחברך –

זוהי כל התורה כולה.

והשאר פירוש הוא – לך למד.

מתורגם מן התלמוד הבבלי, מסכת שבת, דף לא עמוד א

שאלות

1. מהו ההבדל בין הגישה של הלל לגישתו של שמאי אל הנכרי שבא להתגייר?
2. במשנה שלמדנו מצוינים שלושה ערכים: אהבת השלום, רדיפת השלום וקירוב הבריות לתורה.
  - א. אילו מבין הערכים המוזכרים במשנה באים לידי ביטוי בסיפור? הסבירו.
  - ב. כיצד ערכים אלו משפיעים על יחסו של הלל לנכרי?
3. "מה ששנאוי עליך לא תעשה לחברך – זוהי כל התורה כולה, והשאר פירוש הוא..."
  - א. הסבירו בלשונכם משפט זה.
  - ב. במה דומה עיקרון זה לערכים שבמשנה, ומה הוא מוסיף על הנאמר במשנה?

מהי סובלנות?

הסובלנות, כשהיא מתפרשת כעמדה או כהלך-רוח, מתארת כמה אפשרויות.
הראשונה מביניהן, [...] היא פשוט השלמה בשתיקה עם השוני, למען דרכי שלום. אנשים הורגים זה את זה במשך שנים על שנים, עד שלבסוף הם נעשים מותשים, פולטים אנחת רווחה, ואנו מכנים זאת סובלנות.
[...] עמדה אפשרית שנייה היא אדישות סבילה, נינוחה ורוחשת טובה כלפי השוני: "יש כל מיני אנשים בעולם".
השלישית נובעת ממין סטואיות [שלווה] מוסרית: הכרה מתוך עיקרון בכך של "זולת" יש זכויות, גם אם הוא ממומש אותן בדרכים שאינן נראות לנו. הרביעית מביעה פתיחות כלפי הזולת; סקרנות; אולי אפילו יחס של כבוד, ובצדו נכונות להקשיב וללמוד. [...] ישנה השמחה על השוני: שמחה אסתטית, [...] של רוחב היריעה ושל הרבגוניות של הבריאה האלוהית.

מיכאל וולצר, על הסובלנות, עמ' 23

שאלות

1. מהן ארבע האפשרויות המתוארות בקטע לגילוי עמדה של סובלנות?
2. איזו מבין ארבע האפשרויות עשוי היה הלל לאמץ? הסבירו.

מיכאל וולצר (-1935) פילוסוף יהודי אמריקני, חוקר במכון ללימודים מתקדמים שבפרינסטון, בעל השפעה רבה בתחום מוסר המלחמה. וולצר עוסק במגוון נושאים, ביניהם צדק כלכלי, סובלנות ופוליטיקה.

לפניכם משנה נוספת המיוחסת להלל הזקן, ובה שלוש אמרות העוסקות בקשר שבין היחיד ובין החברה.

ביאור

1. הוא הלל הזקן. 2. אם אין אַני לי אם לא אדאג לעצמי. **מי לי** מי ידאג לי? איש לא יעשה זאת במקומי. **3. וכַשְׁאֲנִי לְעַצְמִי** כשאני דואג לעצמי לבדי. **מָה אַנִי** מה אני יכול לעשות? **4. וְאִם לֹא עֲכָשְׁיוּ** אם לא אעשה את המעשה עכשיו. **אִמְתִּי** למתי אדחה אותו?

המשנה

1. הוא הָיָה אוֹמֵר:
2. אִם אֵין אַנִי לִי מִי לִי?
3. וְכַשְׁאֲנִי לְעַצְמִי מָה אַנִי?
4. וְאִם לֹא עֲכָשְׁיוּ אִמְתִּי?

שאלות

1. יש הטוענים כי שני המשפטים הראשונים סותרים זה את זה.
  - א. הסבירו טענה זו.
  - ב. כיצד לדעתכם, ניתן ליישב את הסתירה.
2. "אם אין אַני לי מי לי?" - הסבירו כיצד עיקרון זה עשוי לשמש מקור השראה בתחומי החיים הבאים:
  - לימודים והישגים לימודיים
  - התנהגות
  - דאגה להופעה חיצונית
  - עבודה וקריירה
3. "וכַשְׁאֲנִי לְעַצְמִי מָה אַנִי?" - הסבירו כיצד עיקרון זה עשוי לשמש מקור השראה בתחומים הבאים:
  - חיי משפחה
  - התנהלות משותפת בכיתה
  - יחסים בין חברים
4. כיצד לדעתכם, קשור המשפט האחרון, "וְאִם לֹא עֲכָשְׁיוּ אִמְתִּי?" עם שני המשפטים הראשונים.

משימה

- לפניכם תמונות המשקפות תקופות שונות בחיי האדם.
- התאימו לתמונה אחד משני המשפטים: "אם אין אַני לי מי לי?" "וכַשְׁאֲנִי לְעַצְמִי מָה אַנִי?"
  - בחרו תמונה אחת לפחות ששתי הכותרות גם יחד מתאימות להן.
    1. עובר בבטן אמו
    2. ילד מתחיל ללכת
    3. הורה מלווה ילד לבית הספר
    4. קבוצת נערים משחקת כדורגל
    5. חיילים מסתערים
    6. סטודנט לומד לבחינה
    7. חתונה
    8. משפחה
    9. זקן עם בן זוג ונכדים ונכדות

לצד השביל

אין הדבר תלוי אלא בי!

אם אין אני לי – אם לא אדרבן ואזרז את עצמי לשפר את תכונתיי והתנהגותי –
מי לי – מי יעשה זאת במקומי? שהרי אין שום גורם חיצוני הקובע מי אני.
וכשאני לעצמי – והואיל ורק אני הוא זה שיכול להשפיע על תכונתיי –
מה אני – איזה מעשה טוב כבר עשיתי? האדם מפחית בערך עצמו ואומר: בעצמי עשיתי לא הרבה! הרי אני
רחוק משלמות מוסרית.
ואם לא עכשיו – ואם לא אתאמץ לרכוש תכונות טובות כעת, בעודי צעיר –
אימתי – מתי יקרה הדבר? כשאהיה זקן? – בוודאי שבשנות השיבה קשה להיפטר מהרגלים ותכונות שליליות,
לאחר שאלו כבר השתרשו ונקבעו באופיי.

על פי פירוש המשנה לרמב"ם

שאלות

1. מהו הקשר בין שלושת חלקי המשנה, לפי פירוש הרמב"ם?
2. לדעתכם, איזה פתגם מבין שלושת הפתגמים שבמשנה הוא המתאים ביותר לשמש ככותרת לדבריו של הרמב"ם? הסבירו.

אייקון תיקון היחיד ותיקון החברה
• כיצד יכול האדם להגיע לתיקון עצמו, לפי פירוש הרמב"ם למשנה?

לאור השביל

לבד במערה

לפי ההלכה, כאשר מעיין נמצא בתחומי עיר מסוימת, מעדיפים את צרכיהם של בני אותה עיר על פני צרכיהם של בני עיר אחרת. בסיפור שלפניכם, מנסה יהודה איש הוצי לברר לבדו את הסיבה להלכה זו, והוא מגלה שלפעמים לא ניתן להסתדר לבד...

יהודא איש הוצי נחבא במערה שלושה ימים.
רצה לעמוד על הסיבה לכך שחיי העיר הזאת קודמים לחיי עיר אחרת.
בא לפני רבי יוסי בן חלפתא.
אמר לו [רבי יוסי]: היכן היית?
אמר לו: התחבאתי במערה שלושה ימים;
רציתי להבין את הסוגיה.
קרא [רבי יוסי] לבנו.
אמר לו: הסבר לו את הסוגיה...
הסביר לו [בנו של רבי יוסי] את הסוגיה.
אמר לו [רבי יוסי ליהודה]: מה גרם לך [שלא הצלחת להבין את הסוגיה]? –
שלא למדת עם חבריך.

על פי תלמוד ירושלמי, מסכת שביעית, פרק ח הלכה ה

שאלות

1. מדוע ישב יהודא איש הוצי במערה שלושה ימים?
2. איזה ביטוי במשנה מתאים להתנהגותו של יהודא איש הוצי?
3. כיצד פותר ר' יוסי בן חלפתא את השאלה שהטרידה את יהודא איש הוצי?
4. לאיזה חלק של המשנה מתאים מעשהו של ר' יוסי בן חלפתא?
5. באילו מצבים ראוי להתבודד, ומתי חיוני ללמוד בחברותא?

אָדָם בְּתוֹךְ עֲצָמוֹ

שלום חנוך

אָדָם בְּתוֹךְ עֲצָמוֹ הוּא מָר
בְּתוֹךְ עֲצָמוֹ הוּא מָר.
לְפָעָמִים עָצוּב אוֹ מוֹר הוּא,
לְפָעָמִים הוּא שָׂר,
לְפָעָמִים פּוֹתַח דְּלֶת
לְקַבֵּל מִפֶּר
אָבֵל
אָבֵל לְרוֹב,
אָדָם בְּתוֹךְ עֲצָמוֹ נִסְגָּר.

אָדָם בְּתוֹךְ עֲצָמוֹ הוּא מָר
בְּתוֹךְ עֲצָמוֹ הוּא מָר.
אוֹ בְּאִיזוֹ עִיר סוֹעֶרֶת
אוֹ בְּאִיזָה מְפָר
לְפָעָמִים סוֹפָה עוֹבְרֶת
וּבֵיתוֹ נִשְׁפָּר,
אָבֵל
אָבֵל לְרוֹב,
אָדָם גַּם לְעֲצָמוֹ הוּא זָר.

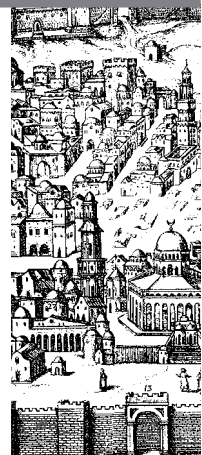
וְאֵת, וְאֵת
כְּמִה טוֹב שְׂבָאָת,
בְּלַעֲדֶיךָ רִיק הַבַּיִת
וְהַלְיָה קָר.
אֲזִי אֲנִי שׁוֹמֵר עֲלֶיךָ
כְּמִה שְׂאֵפְשֶׁר,
וְעַם כָּל זֹאת, הָאֵם
אֲמַצָּא אוֹתְךָ מִחֵר?

אָדָם קָרוֹב אֲצֵל עֲצָמוֹ
אָדָם בְּתוֹךְ עֲצָמוֹ הוּא מָר.

באיזה ספר פורסם? באיזה עמוד?

שאלות

1. מצאו בשיר שורה או בית המתאימים לפתגם: "אם אין אני לי מי לי?".
2. מצאו בשיר שורה או בית המתאימים לפתגם: "וכןשׂאני לעצמי מה אני?".
3. כיצד לדעתכם, מאפשרת האהבה לצאת מן הבדידות?

בדומה למשנה ב, גם משנה זו מתארת שלושה דברים שעליהם העולם עומד. רבן שמעון בן גמליאל, שמשנה זו מיוחסת אליו, בחר לציין שלושה ערכים אחרים כתשתית העולם. במהלך לימוד המשנה נשאל את עצמנו מדוע נבחרו ערכים אלו, וכיצד ניתן ליישב בין שלושה ערכים אלו, הנראים במבט ראשון כסותרים זה את זה.

ביאור

2. העולם עומד החברה האנושית מתקיימת. **3. האמת** אמירת אמת, חיפוש האמת. **4. הדין** עשיית משפט צדק. **5. השלום** בין כל חלקי החברה ובין עמים שונים. **6. "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם"** פסוק הלקוח מנבואת זכריה. הנביא זכריה דורש משבי ציון לדבר אמת ולעשות משפט ושלום כתנאי לגאולה.

המשנה

1. רבן שמעון בן גמליאל אומר:
2. על שלושה דברים העולם עומד:
3. על האמת
4. ועל הדין
5. ועל השלום,
6. שנאמר: "אמת ומשפט שלום שפטו בשעריכם" (זכריה ח, טז).

שאלות

- מדוע לדעת רבן שמעון בן גמליאל, אין החברה האנושית יכולה להתקיים ללא דין, ללא אמת וללא שלום?
1. לפניכם ארבעה ביטויים:
    - "ייקוב הדין את ההר" (תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף ו עמוד ב)
    - "לפנים משורת הדין" (תלמוד בבלי, מסכת ברכות, דף ז עמוד א; ועוד מקומות)
    - "חסד של אמת" (בראשית רבה, פרשה צו, סימן ה)
    - "מותר לשנות [לא לומר אמת, לשקר] מפני דרכי שלום [כדי למנוע ריב וסכסוכים]" (פסיקתא זוטרתא בראשית נ, טז)
  - א. מצאו בעזרת מילון או באמצעות האינטרנט את פירושיהם של הביטויים.
    - א. הסבירו בלשונכם מהם דין, אמת ושלום, לאור ביטויים אלו.
    - ב. יש הטוענים כי בין הדין והאמת לבין השלום קיימת סתירה. (1) הסבירו טענה זו והדגימו אותה באמצעות אחד הביטויים לפחות. (2) האם אתם מזדהים עם טענה זו או מתנגדים לה? הסבירו.
  2. גם במשנה ב נזכרו שלושה דברים שעליהם העולם עומד.
    - א. השווו באמצעות הטבלה שלפניכם את משנתנו למשנה ב:

משנה יח

משנה ב

נאמרה על ידי

מופנית אל

יסודות העולם שאליהם מתייחסת המשנה הם

תחומי החיים שאליהם מתייחסת המשנה הם

ב. חוו דעתכם ונמקו:

- איזו משתני המשניות פונה לקהל רחב יותר?
- איזו משתני המשניות מתייחסת לתחומי חיים מקיפים יותר?
- ערכיה של איזו משנה מתאימים יותר לימינו?

3. הציגו בפני תלמידי בית ספרכם, חבריכם או בני משפחתכם את ששת היסודות שעליהם העולם עומד לפי משניות ב. יוח. בקשו מהם לבחור שלושה יסודות מבין השישה והציגו את תוצאות הסקר בפני הכיתה.

משימה

- שני אסטרונאוטים סיירו בעולמות רבים ותיעדו אותם. לפניכם שני קטעים שבהם תיארו עולמות. בכל אחד מהקטעים מתואר עולם שחסר ממנו לפחות אחד מבין שלושת יסודות העולם: דין, אמת או שלום.
1. זהו את היסוד החסר.
  2. תארו במילים או בציור את העולם השלישי, שממנו חסר היסוד הנוסף מתוך השלושה.
  3. האם לדעתכם, עולם ללא יסודות אלו אפשרי?

קטע א

בעולם זה השוטרים עוצרים מכונות ברחוב ומזייבים את נהגיהן בקנסות. בכספי הקנס הם נכנסים לברים ללגום משקה חריף.

בעולם זה אין בתי משפט. בקרנות הרחוב יושבים בריונים, מקבלים כסף ופותרים סכסוכים בין אנשים בדרכים שונות ומשונות, בדרך כלל בכוח הזרוע.

בעולם זה כאשר נתפסים גנבים, רוצחים ואנסים, אין הם נשפטים; השוטרים מטילים גורל, הקובע אם לשלוח אותם לכלא או לשחררם.

קטע ב

בעולם זה חיים בני האדם בעדרים, והם מוגנים זה על זה בכל שעה ושעה.

לכל היצורים בעולם זה שמונה עיניים מסביב לראשם. הם זקוקים להן מאוד! שתי עיניים פקוחות תמיד ומחפשות אחר אויבים גם בזמן השינה.

מרגע הלידה לימדו את הגורים לשמור על עצמם מכל משמר, להגן על בני החבורה שבעדר מפני בני העדרים האחרים, אך גם להיזהר מפני החזקים שבחבורה עצמה. היצורים בעולם זה מקפידים לחודד את ציפורניהם מדי יום, ככלי הגנה וככלי התקפה. כאשר גדלים בני עולם זה, הופכים כולם, ללא יוצא מן הכלל, ללוחמים.

רבן שמעון בן גמליאל (השני) ✦ התואר 'רבן' יוחד לשושלת חכמים מצאצאי הלל

הזקן שכינהו כנשיאי הסנהדרין במשך תקופה ארוכה. רבן שמעון היה בנו של רבן גמליאל דיבנה ואביו של רבי יהודה הנשיא, עורך המשנה.

רבן שמעון בן גמליאל היה מהבודדים בבני משפחתו ששרדו לאחר מרד בר כוכבא (-135 132 לספירה). הוא הקים מחדש את הסנהדרין, והושיבה בעיירה אגשא שבגליל התחתון. כמו כן תרם רבות לחיזוק הישוב היהודי בגליל לאחר מרד בר כוכבא.

ללא השביל

עולם ללא חשיבות

טלו את האמת מהכרת האדם ודיבורו, כך שהאמת לא תוכר עוד, לא תלומד עוד, לא תדובר עוד – ונישלתם את העולם מקיומו...

טלו את הדין מפעלי-האדם ומהנהגת ההכרה, עד שאנשים לא יכבדו עוד את המשפט כסמכות מקודשת שסחר-מכר לא ישלוט בו, ואשר גם האנוכיות האימתנית תרכין קומתה בפניו – ונישלתם את העולם מקיומו. שוב לא ימצא כוח עליון, שימליץ באין-משוא-פנים על יושרו וזכותו של כל אדם ואדם, וישמש צינה ומגן מפני תקיפה ותוקפנות. מעתה, איש הישר בעיניו יעשה.

טלו את השלום מלב האדם ומהערכתו, עד שאנשים לא יהיו נכונים עוד לוותר משלהם משום דרכי שלום (למען רשאי אדם להקריב כל מה שנתון ברשותו ובסמכותו; למעט, כמובן, את הכרות-מוצפנו ואת חובותיו בעולמו). טלו, בסיכומו של דבר, שלוש אלה – את האמת, את הדין ואת השלום מעולם-האדם; ושזוב אין שום חשיבות מצויה לו, לאדם, להתגדר ולהתהלל בה – לכל יחסי-אנוש עלי-אדמות לא יהיה עוד קיום.

הרב שמשון רפאל הירש, סידור תפילות ישראל, (תרגום: י' פרידמן) ירושלים, תשנ"ד, פירושו למשנה זו

שאלות

1. מהם דין, אמת ושלום, על פי דברי הרש"ר הירש?
2. מדוע אין קיום לעולם שאין בו דין אמת ושלום, לדעת הרב הירש?
3. האם אתם מסכימים עם עמדה זו? נמקן והסבירו.

לאור השביל

מקום ושמו אמת

יש שקשה לשלושת יסודות העולם: דין, אמת ושלוש, לדור בכפיפה אחת. לפעמים משתלט אחד היסודות, והשניים האחרים נבלעים. על חשיבותו של האיזון בין הערכים השונים ועל הקושי בהשגתו נלמד מהסיפור הבא.

יהודא איש הוצי נחבא במערה שלושה ימים.
רצה לעמוד על הסיבה לכך שחיי העיר הזאת קודמים לחיי עיר אחרת.
בא לפני רבי יוסי בן חלפתא.
אמר לו [רבי יוסי]: היכן היית?
אמר לו: התחבאתי במערה שלושה ימים;
רציתי להבין את הסוגיה.
קרא [רבי יוסי] לבנו.
אמר לו: הסבר לו את הסוגיה...
הסביר לו [בנו של רבי יוסי] את הסוגיה.
אמר לו [רבי יוסי ליהודה]: מה גרם לך [שלא הצלחת להבין את הסוגיה]? –
שלא למדת עם חבריך.

על פי תלמוד ירושלמי, מסכת שביעית, פרק ח הלכה ה

שאלות

1. מדוע ישב יהודא איש הוצי במערה שלושה ימים?
2. איזה ביטוי במשנה מתאים להתנהגותו של יהודא איש הוצי?
3. כיצד פותר ר' יוסי בן חלפתא את השאלה שהטרידה את יהודא איש הוצי?
4. לאיזה חלק של המשנה מתאים מעשהו של ר' יוסי בן חלפתא?
5. באילו מצבים ראוי להתבודד, ומתי חיוני ללמוד בחברותא?

אמר רבא: בתחילה השבתי שאין אמת בעולם.
עד שפעם אחת סה לי אחד החכמים ורב טבות שמו,
שגם אילו נתנו לו את כל חללו של עולם לא היה משנה בדיבורו.
פעם אחת, הזדמן רב טבות למקום אחד, וקושטא [אמת] שמו,
ובני המקום לא היו משנים בדיבורם,
ואיש לא מת שם קודם זמנו.
נשא אשה מהם ונולדו לו מזונה שני בנים.
יום אחד הייתה יושבת אשתו וחופפת ראשה.
באה שכנתה, דפקה בדלת.
חשב לעצמו רב טבות: לא דרך ארץ לומר היכן היא.
אמר לשכנה: אינה כאן.
מתו לו שני הבנים.
באו אנשי המקום לפניו
אמרו לו: מה זה?
אמר להם: כך היה מועשה.
אמרו לו: בבקשה ממך, צא ממקומנו ולא תגרה בנו את המוות.

על פי תלמוד בבלי, מסכת סנהדרין, דף צז עמוד א

שאלות

1. מה מייחד את אנשי קושטא?
2. מדוע שיקר רב טבות? האם השקר שלו היה מוצדק, לדעתכם?
3. מה עלה בגורלו של רב טבות? האם לדעתכם, זהו דין צדק? הסבירו.
4. יש הטוענים כי אנשי קושטא ויתרו על ערך השלום למען האמת. הסבירו עמדה זו.
5. האם הייתם רוצים לגור בקושטא? הסבירו.

ההכרזה לכל באי עולם בדבר זכויות האדם

בעקבות מלחמת העולם ושואת יהודי אירופה הוקם ארגון האומות המאוחדות (האו"ם). בשנת 1948 פורסמה ההכרזה בדבר הזכויות הבסיסיות של כל באי עולם, שעליה חתמו כל המדינות החברות באו"ם. עד היום מדינות רבות אינן מקיימות אותה. ההכרזה נפתחת במילים אלו:

הואיל והכרה בכבוד הטבעי לכל בני משפחת האדם ובזכויותיהם השוות והבלתי נפקעות הוא יסוד החופש, הצדק והשלום בעולם;
הואיל והזלזול בזכויות האדם וביזויין הבשילו מעשים פראיים שפגעו קשה במצפונה של האנושות;
בניין עולם שבו ייהנו כל יצורי אנוש מזכויות הדיבור והאמונה ומן החירות מפחד וממחסור, הוכרז כראש שאיפותיו של כל אדם.
הואיל והכרה חיוני הוא שזכויות האדם תהיינה מוגנות בכוח שלטונו של החוק, שלא יהא האדם אנוס, כמפלט אחרון, להשליך את יהבו על מרידה בעריצות ובדיכוי;
הואיל והכרה חיוני הוא לקדם את התפתחותם של יחסי ידידות בין האומות;
לפיכך מכריזה העצרת באו"ם כל באי העולם את ההכרזה הזאת בדבר זכויות האדם.

מתוך אתר הכנסת

שאלות

1. על מה "העולם עומד", על פי הכרזת האו"ם?
2. במה דומים ובמה שונים עקרונות אלו מהעקרונות שעומדים בבסיסו של עולם, לפי המשנה שלמדנו?
3. כיצד עשויים הערכים שבבסיס העולם, על פי מסכת אבות והעקרונות של הכרזת האו"ם, לשמור שלא יחזרו "מעשים פראיים שפגעו קשה במצפונה של האנושות"?

אייקון תיקון היחיד ותיקון החברה

1. כיצד יכולות ההנחיות שבמשנה והכרזת זכויות האדם לתרום לתיקון העולם?
2. מה עלינו לעשות בסביבתנו הקרובה לאור המשנה וההכרזה על זכויות האדם, כדי שהחברה שלנו תהיה טובה יותר?

